

Calvidii Leti i.e. Claudii Quilleti Callipaedia; seu, De pulchrae prolis habendae ratione, poema didacticon / [Claude Quillet].

Contributors

Quillet, Claude, 1602-1661.
Choulant, Ludwig, 1791-1861.

Publication/Creation

Lipsiae : L. Voss, 1836.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/zj9dgdrp>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

CALVIDII LETI

I. E.

CLAUDII GUILLETI

CALLIPEDIA

12 XIX 19
Fidus creantur fortiter & bonis.
Est in juvenis, est in equis patrum
Nobis, nec imbellem feroces
Progeniant, aquila columbae
Horat. Carm. lib. 4. od. 4.

42600/A

QUILLET, C.

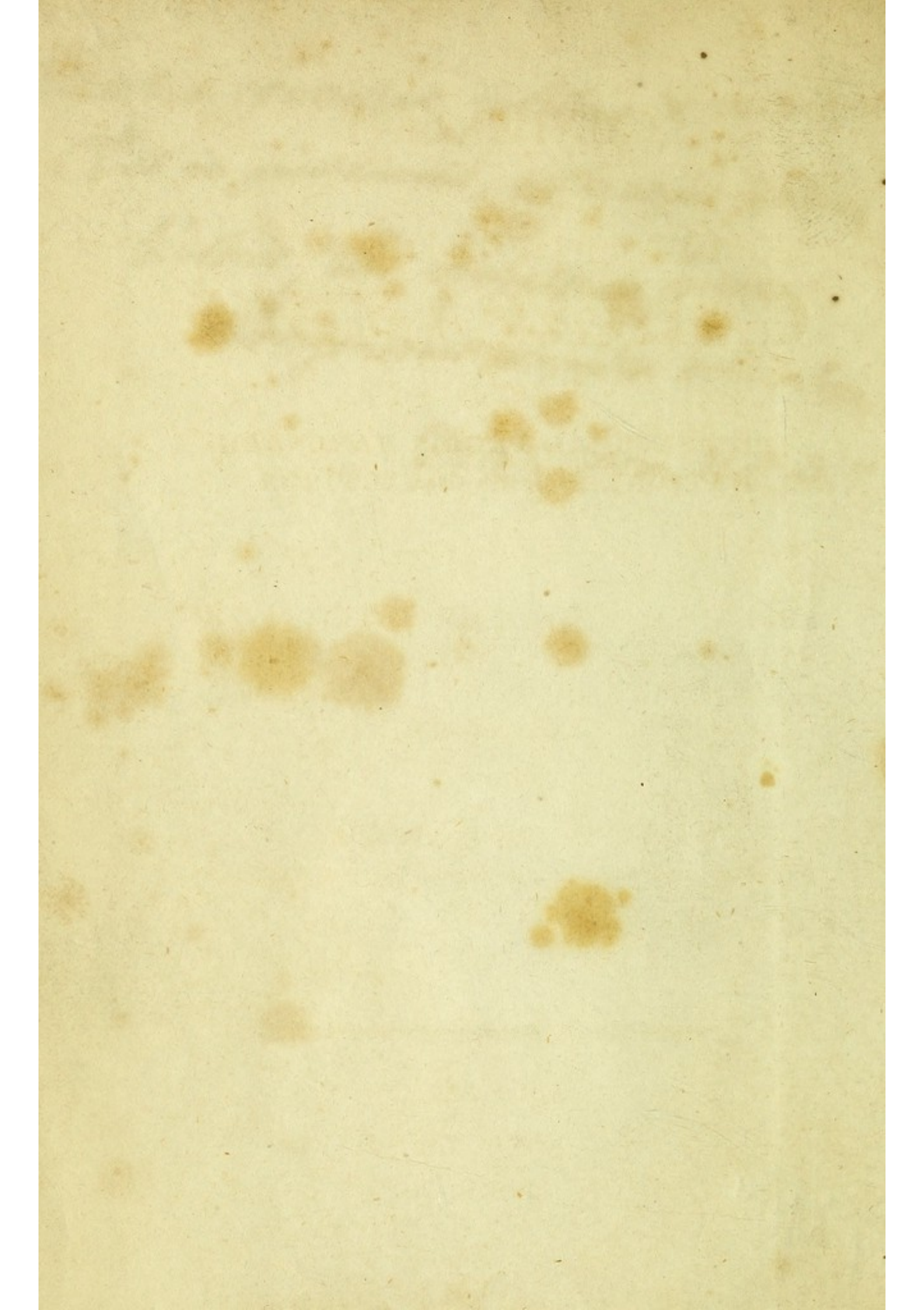

05.0.0

1907

mayne 12/1/11

CALVIDII LETI
I. E.
CLAUDII QUILLETI
CALLIPAEDIA

SEU
DE PULCHRAE PROLIS HABENDAE
RATIONE POEMA DIDACTICON.

SECUNDUM EDITIONEM ALTERAM SEU
PARISIENSEM CUM INTEGRA LECTIONIS
VARIETATE EDITIONIS PRIMAE SEU
LEIDENSIS

EDIDIT
Ludovicus Choulant
PRAXEOS MEDICAE IN ACADEMIA MEDICA DRESDENSI
PROFESSOR.

LIPSIAE
APUD LEOPOLDUM VOSS.
1836.

CALIFORNIA

29507

RE FURNISHES THE FOLLOWING
NATION FORM A DISCOUNT

RECEIVED FROM THE
RECEIVED FROM THE
RECEIVED FROM THE

RECEIVED

RECEIVED

RECEIVED FROM THE
RECEIVED FROM THE

EDITOR LECTORIBUS S. D.

Carmini praestantissimo Fracastorii de morbo Gallico seu Syphilide, quod ante sex annos adcurate edidi et notulis illustravi, adiungere nunc placet Claudii Quilleti *Callipaediam*, carmen non illepidum et a re medica non omnino alienum, ut in uno simul conspectu habeatur carminum medicinalium praecipuorum biga ex aevo Leonis X. Papae et Ludovici XIV., Regis Galliae. In his carminibus perlustrandis et diiudicandis facile videbit lector, utrumque carmen reapse eadem ratione ab altero differre, uti aevorum illorum in re litteraria notatu dignissimorum genius, et uti Itala gens ab illa differt, quam an Gallos an Francos dicamus, semper ambi-

gitur. Notulas adieci nonnullas et integram editionis primae et rarissimae lectionem variantem, quae hucusque nusquam fuerat exhibita; textum adcuratissime typis excudendum curavi. Vale et Callipædiae praeceptis utere feliciter.

C O N S P E C T U S.

Prolegomena	vii
Auctoris praefationes	3
Callipaediae liber primus	11
— — liber secundus	27
— — liber tertius	44
— — liber quartus	61
Varietas lectionis ex editione Leidensi	86
Notae	91

CONTENTS

Prolegomena	171
Ancient parables	3
Calligraphic libel	11
libel	27
libel	44
libel	58
libel	91

Digitized by the Internet Archive
in 2015

QUILLETI VITA.

Auctor huius carminis, Claude Quillet, natus est in urbe Chinon, ad flumen Vienne sita in ea Galliae provincia, quam veteres Turoniam, nostrae aetatis homines la Touraine dixerunt; eandem ergo patriam habuit cum celebri populari suo Francisco Rabelais. Nativitatis annus est vel 1602 vel 1607, mortis annus vero 1661. Medicinae operam dedit, imo eandem exercuit primo in urbe patria, dein apud Loudunenses. Cum vero in hac ipsa urbe moniales aliquot Ursulinae se a daemonibus obsessas praedicarent, ipsi etiam Cardinali Richelieu placeret, huic rei fidem facere videri velle, eamque sua auctoritate munire, Quilletus autem more medicorum non solum dubiam reddere, sed etiam risui exponere rem ridiculam non cunctaretur, factum est, ut securitati suae fuga consulere cogeretur. Romam igitur migravit profugus, ibique clericus factus legato Regis Galliae, Marescalco d'Etrées, erat a

litteris. Hoc ipso tempore dum Romae degeret, Callipaediae carmen primo aggressus est, terminavit vero Parisiis, in quam urbem se post mortem Cardinalis Richelieu receperat. Cur vero primæ et pseudonymæ editionis, quæ Lugduni Batavorum anno 1655 impressa est, multa loca displicuerint Cardinali Mazarinio, id facile unusquisque videbit, qui collata varietate lectionis, quam pag. 86 sq. dabimus, secum perpenderit, Mazarinium Italum et apud Francogallos advenam, imo profugum, summa rerum gerendarum sibi adscivisse et eo temeritatis progressum esse, ut Ludovico XIV. neptim suam matrimonio iungere apud se constituisset, de qua re Quillet sermonem fecit in fine libri primi editionis Leidensis. Quomodo vero Mazarinius in auctorem egerit, melius edoceberis verbis Aegidii Menagii, contemporanei scilicet et Parisiis itidem degentis: *„Il fit imprimer ce livre (la callipédie) en Hollande. Le Cardinal l'ayant su, fit avertir M. Quillet de lui venir parler, mais au lieu de lui témoigner du ressentiment, il se plaignit seulement avec douceur de ce qu'il l'avoit si peu menagé dans ce Poëme. Vous savez, ajouta-t-il, qu'il y a longtems que je vous estime, et que si je ne vous ai pas fait du bien, c'est que des importuns m'obsèdent et m'arrachent les graces; mais je vous promets, que la premiere Abbaye qui vaquera*

sera pour vous. M. Quillet touché de tant de bonté se jeta aux genoux du Cardinal, lui demanda pardon, et promit de corriger son Poème de telle manière qu'il en seroit content; le suppliant dès lors de vouloir bien souffrir, qu'il le lui dédiât, ce que le Cardinal lui permit. En effet il fit imprimer cette seconde Edition corrigée in octavo à Paris en 1656, et la dediâ à M. le Cardinal, qui peu de tems auparavant lui avoit donné une Abbaye considérable (Doudeauville); dont la mort l'empêcha de jouir longtems“ etc. (Menagiana, Paris, 1715. 8. Tome III. p. 232.). Ita facile apparet ob astutam et bene locatam Mazarinii clementiam et munificentiam factum esse, ut ea, quae Quilletus animo virili et intrepido dixerat in prima operis sui editione, in secunda plane in contrarias partes mutarentur, utque ea, quae in acre satis et ingenuum Cardinalis vituperium prolata erant, in laudes eius abirent. Aliter rem narrat Gui Patin (lettres à Spon II. pag. 174.): „Il y a dans ce Poème plusieurs Vers qui offensent l'Eminence du Mazarin, en tant que Cardinal étranger, Ministre d'Etat etc. On l'a cherché pour le mettre prisonnier, mais il s'est finement et heureusement sauvé, même le Mazarin a fait courir après lui; mais on ne l'a su attraper, et je croi qu'il fera bien de ne pas se laisser prendre. On dit qu'il s'est sauvé en Hol-

lande. Ce M. Quillet est un gros Garçon, rougeaud et à col court d'environ 54 ans. Je l'ai souvent entretenu: il étoit fort ami de M. Gassendi, il a bon esprit et est fort savant.“ Quo-
cunque autem modo haec vere se habeant, difficilime semper intellexeris, quomodo vir probus et sibi constans vituperia iusta et animo ingenuo prolata in adulatorias laudes possit convertere et quomodo haec cum virilis famae integritate consistere queant.

Quilletus inter alia opera reliquit etiam carmen epicum de Henrico IV, Rege Galliae, quod nomine *Henriciados* inscribere volebat, et cui imprimendo et edendo quingentos thaleros testamento destinabat; dein etiam versionem plenam satyrarum Iuvenalis. Utrumque opus prelo non commissum est, sed manuscriptum adhuc latet.

Callipaedia varia eruditorum iudicia perpessa est; acris vituperatio legitur in Andreae Baillet jugemens des savans sur les principaux ouvrages des auteurs, Tom. V. p. 285.; honorifica vero censura in Bayle diction. s. v. Quillet et apud alios fide dignos auctores quam plurimos. Et uti varia sunt libellorum fata et mirabilia interdum, ita certe in hoc opere non immerito miraberis, splendide remuneratum fuisse ab eo ipso viro, quem acriter carpebat, et carmen de prole gignenda conscriptum esse a coelibe sacerdote,

dedicatum Cardinali Romanae ecclesiae, auctori ipsi vero promeruisse abbatiam. (Cfr. Haller biblioth. medic. practic. III. pag. 45.; Kestner, medicin. Gelehrten - Lexicon pag. 687.; Eloy dictionnaire historique de la médecine, Mons, 1778., Tom. IV. p. 12.; Biographie médicale VI. pag. 523.; Wachler Handbuch der Geschichte der Literatur IV. pag. 108.; Ebert bibliograph. Lexic. II. pag. 560.; praefationem denique ad Nicol. Andry orthopaediam. Paris, 1741. 12.)

EDITIONES CALLIPAEDIAE.

Lugd. Batav., 1655. 4., *veneunt Parisiis apud Thom. Jolly* (sic).

Editio princeps, perrara, eleganter et adcurate litteris rectis impressa, foliis 28. Nomen auctoris non indicatur, titulus ita legitur: *Calvidii Leti Callipaedia; seu, de Pulchrae Proles habendae ratione. Poëma Didacticon ad humanam speciem belle conservandam apprime utile.* Neque dedicationem habet, neque praefationem, sed pone titulum statim legitur „Totius Callipaediae oeconomia,“ quam textus ipse excipit. Locos, qui Mazarinio displicuerunt, habent paginae 15, 48, 50, 56. Sed multis aliis adhuc locis discrepat haec editio a sequenti, quod ex integra lectionis varietate videre licet, quam pag. 86. exhibebimus.

Paris., 1656. 8., *apud Thom. Joly.*

Editio altera, plenior et emendata, dedicatione ad Mazarinium Cardinalem et praefatione praedita, 16 et 96 paginis. Textus litteris inclinatis adcurate

quidem, sed neutiquam eleganter impressus, nostrae editioni subest. Titulus: *Cl. Quilleti Callipaedia, seu de pulchrae prolis habendae ratione, poëma didacticon. Cum uno et altero eiusdem Authoris carmine.* Adduntur scilicet huic editioni auctoris Epistola ad Eudoxum et eiusdem Encomium in obitum Petri Gassendi, utrumque versibus conscriptum.

Londini, 1708. 4. min., impensis J. Bowyer.

Secundum editionem Parisiensem adcurate et eleganter litteris rectis impressa, ita ut aliquot versus ex editione Leidensi litteris inclinatis impressi suis locis interponantur; sed versus isti neque plenam lectionis varietatem exhibent, neque ex ipsa editione principe Leidensi desumpti sunt, sed e Menagianis III. 232. Titulus idem est ac in Parisiensi editione, additis his verbis: *Juxta Editionem Parisiensem adiectis versibus aliquot ex Lugduno-Batava*; habet paginas 16 et 96. Bibliopola simili ratione impressit Scaevolae Sammarthani paedotrophiam sive de puerorum educatione libros tres eodem loco et anno, et utrique carmini dein iunctim divendito communem titulum praefecit: *Cl. Quilleti Callipaedia etc. et Scaevolae Sammarthani Paedotrophia, Lond. 1709., impensis J. Bowyer*, ita ut hic liber nova Callipaediae editio dici non possit.

Paris., 1709. 8., ap. Thom. Joly.

Perperam leguntur in titulo Parisii, tanquam locus impressionis, cum potius haec editio *Lipsiae, sumtibus Caspari Fritschii*, sit impressa. Litteras habet rectas, paginas 16 et 95, editionis Parisiensis anni 1656 textum exhibet, sed neque eleganter, neque adcurate impressum; voces saepe habet falsas et corruptas, versus integros non raro plane omittit, ita ut sensus saepissime sit inextricabilis.

Addita sunt Epistola ad Eudoxum et Encomium in obitum P. Gassendi.

VERSIONES ANGLICAE.

London, 1710. 8., printed for John Morpheu.

Versio metrica, 8 et 264 pagg.; titulus: *Callipædiae or an art how to have handsome children, written in latin by the Abbot Quillet, to which is added paedotrophiae or the art of nursing and breeding up children, written in latin by Mons. St. Marthe, physician to Henry III. of France. Now done into English verse. Textus latinus non exhibetur.*

London, 1720. 12.

Versionem confecit Nic. Rowe.

London, 1729. 12.

Versionis auctor Will. Oldisworth.

VERSIO BELGICA.

Amsteldam, 1722. 8., by Gerard.

Imitatio potius quam versio, quum permulta sint mutata, demta et addita ex mente interpretis. Titulus: *Huwlyks Mintafereel leerdicht begrepen in III. boeken door P. Le Clercq; 24 et 108 pagg.; additæ sunt insuper quatuor icones a Folkema incisore aeri incisæ, allegoricae indolis. Interpres Le Clercq, iunior aliquis poëta, aliud carmen didacticon scribere instituerat de nutriendis infantibus.*

VERSIONES GALLICAE.

Amsterdam, 1749. 8., se vend à Paris, chez Durand et Pissot.

Versio plena, prosa oratione conscripta, cum textu editionis Parisiensis ex adverso appposito; 203 pagg.;

titulus : *La callipedie traduite du poème latin de Claude Quillet*, ceterum neque notas habet, neque praefationem; auctor versionis esse dicitur Monthenault d'Egly.

Amsterdam, 1774. 8., se trouve à Paris, chez Dupuis et Bastien.

Versio metrica, non ubique fida et plena, cum textu ex adverso appposito; 20 et 409 pagg.; titulus : *La callipédie ou la manière d'avoir de beaux enfans poème didactique. Traduction libre etc.* Opus ipsum in libros duodecim dispescitur, sed textus ipsas illas mendas et omissiones repetit, quas habet editio Parisiensis secunda anni 1709. Auctor versionis esse dicitur Lancelin de Laval.

Bordeaux, an VII (1799). 12.

Auctor versionis esse dicitur J. Mar. Caillau, medicus Burdigalensis, natus 1765, denatus 1820.

CALVIDII LETI

I. B.

CLAUDII QUILLETI

C A L L I P A E D I A

SEU

**DE PULCHRAE PROLIS HABENDAE
RATIONE.**

LIBRI QUATUOR.

CALVIDI LETI

L. R.

CLAUDI OLIVETTI

CALIPEDIA

SEU

DE PULCHRAE PROLIS HABENDAE
RATONE.

LIBRI QUINTOR

EMINENTISSIMO

S. R. E. PRINCIPI

CARDINALI

IULIO MAZARINO

CL. QUIILETUS ABB. D. S.

DIU multumque cogitavi (CARDINALIS EMINENTISSIME) prudentisne animi foret, huius poëmatis editionem, sub sacri tui nominis auspicio, moliri. Ab hoc proposito me deterrebat tenerioris, nec abunde gravis, ut multi ex prima fronte censebant, argumenti conditio; cuius tractationem oculis tuis obicere piaculum potius esset, quam deditae menti congruum, tuaeque dignitati conveniens obsequium. Ecquis enim (inquiiebant illi) hominem vanum et in publica commoda peccantem non arguat, qui summum Gallici imperii administrum, ad ludicrae minusque seriae Callipædiae lectionem abducat? Omnem tamen ex animo scrupulum aliae, si non omnibus acceptae,

mihi certe potissimae rationes exemerunt. Hoc poëma, Romae, in tuo natali solo, incoeptum; Lutetiae, in amplissimo tuae virtutis et gloriae theatro, affectum, et numeris absolutum suis, tuo nomini nuncupari gestiebat. Sic divini Maronis opus Georgicon, cuius exemplar et ideam, longo quamvis intervallo, assequi conatus sum, C. Cilnio Mecoenati, totius imperii Romani, ipsiusque Augusti imperatoris administro, inscriptum quondam fuit; ipsique non modo poëtae, sed et ipsius poëmatis fautori et patrono, aeternum apud posteros nomen decusque comparavit. Equidem Callipaedica haec Georgicis conferre non ausim,

— — *Sic parvis componere magna puderet;*
attamen (absit dicto invidia!) nostri huius qualiscumque operis argumentum, Virgiliano antecellere, audacter asseverem. Enimverò quis segetes, etiamsi laetas, laetis thalamis, ulmis adiunctas vites sponsis ad pulchram sobolem delectis, boum curam, habendique pecoris cultum, ipsius hominis coalescentis, nascentis et adolescentis curae praeponat, nisi malus rerum aestimator haberi non erubescat? Sed et illa nobilis, virisque ingenuis adeo digna Uranoscopia, in nostro non secus ac in Georgico carmine, suum sibi locum vendicat, dum quo sidere pulchra proles utero concipiatur, accurate et forsitan non illepide canimus. His liceat addere rationem, quae carmen hoc nostrum regibus etiam, regnorumque moderatoribus serio commendet. Quum

enim ipsorum imperium, imperiique moderamen, non in segetes aut pecora, sed in ipsos homines proprio et convenienti modo procedat; quis haec nostra de humanae pulchraeque prolis habendae ratione praecepta, ad regnorum decus roburque conducere, SALICISQUE etiam legibus adiungenda esse, non concedat?

Accipe ergo (CARDINALIS EMINENTISSIME) hunc genuinum animi nostri foetum, si non formae venustate, materiae saltem dignitate commendabilem

— — *et iam nunc votis assuesce vocari.*

Hic sane opus esset, ut ad tam eximium argumentum egregie et apposite tractandum eximios quoque spiritus, versusque non publici saporis afferrem: sed quamvis id, pro ingenii modulo, praestare nequeam, tu tamen ipsius Mecoenatis erga me partes implere ne dedigneris. Hunc, ut rerum imperii gerendarum solertia, ceterisque tum belli tum pacis artibus apprime vincis; ita et eiusdem comitatem, lenitatem, et in politioris litteraturae cultores effusum amorem, te non solum imitari, sed et superare par est, tuique animi magnitudini consentaneum. Vale, et me tibi addictissimum nova benevolentia prosequere.

LECTORIS PRÆFATIO

TYPOGRAPHUS
LECTORI.

EN alteram, **LECTOR BENEVOLE**, Callipædiae, hoc est, lepidi *de pulchrae prolis habendae ratione* poëmatis, editionem, auctam, recognitam, et ipsius auctoris menti vere consentaneam. Quae, duobus abhinc circiter annis, sub fictitio Calvidii Leti nomine, Lugduni Batavorum typis excusa prodiit, pluribus non modo erroribus, sed et sententiis dissonis inspersa; mirum est, quantum huius foetus genuino parenti displicuerit. Hic, quo incio opus immaturum in lucem eruperat, de necessaria eius animadversione, imo et castigatione statim et serio cogitaverat; atque ut legentium animos nova dulcedine mulceret, ei in promptu erant non pauca, quae carminis huius argumento non dissentanea, auctarii vice, adiungere meditabatur. Sed multi, per aliquot menses, hinc inde obices exorti, huic proposito moras iniecerunt; quas quum hodie tandem aliquando removerit, nunc sibi omnique bonae menti gratam operam navare posse feliciter exultat.

Accipe ergo (AMICE LECTOR) non corruptam aut adulteratam, sed nativam et legitimam, ipsoque accurante auctore editam Callipaediam. Ab hac exularunt aspera illa, quae, nescio quo fato, in Batavam editionem irrepserant; atque in eorum locum, potiora, ni fallor, subiectaeque materiae accommodatiora subierunt.

In primo quidem libro adiunctam habes *παρ-
έξβασις* seu excursionem in huius seculi avaro-
ros, qui pinguem dotem coeco desiderio prose-
quentes, hanc in aptandis coniugiis, nuribusque
aut generis eligendis unice concupiscunt. Ipsa
etiam ad amabilem nostrum regem LUDOVICUM,
pro nuptiis, apostrophe, quae, in priori
editione concisior et salebrosior apparebat, nunc
fusiori et aequabili stilo procedit, regiaeque
sponsae ad pulchram sobolem assumendae ratio-
nem, ingenuo, nec forsan inepto consilio pro-
ponit.

Secundi libri initio, laetitia nuptialis amplius
et amoenius explicatur. Et, quod in Batavo
exemplari omnino deerat, adiecta sunt ad finem
non illepida praecepta, quibus mascula proles
satis apposita methodo progignatur.

In tertio, post vires imaginationis accurate
perpensas, habes insuper adiectam, de praegnan-
tis in curriculo vextatione, tractationem, con-
sitique ad Sequanae ripas ulmarii, rhedarumque
huc frequenter et affatim accurrentium descriptio-

nem; quam legere animoque identidem revolvere non pigebit.

In quarto denique postremoque Callipaediae libro, praeter immutata et inserta quaedam, ad Italorum Gallorumque animorum icones spectantia, offertur tibi non insulsa in magnates patres animadversio; quod pueros suos vix ferulae magistrisque subductos, omnibus nullo discrimine sodalibus et coetibus admisceri concedant. Tum pro universi operis coronide, pacis iamdudum expetitae, proximeque futurae vaticinium accedit, quod Musis vatibusque debitam felicitatem, placidumque Callipaediae usum non inamoene pollicetur.

His te praemonitum volui (LECTOR INGENUE) ut, quae Batavis typis deessent, nostrisque accessissent, apprime pernosses. Hac ergo nostra opera amice perfruere, et quae *δεύτεραι προστιδεις σοφώτεραι* immutarunt et adiecerunt, aequi bonique consule.

TOTIUS CALLIPAEDIAE OECONOMIA.

POEMA dispertitum est in quatuor libros. Primus orditur ab invocatione pulcherrimorum numinum. Exinde pulchritudinis, varie secundum varias regiones aestimatae, causam, ex apposita ad rem Pandoraë fabula, deducit. Sponsorum ad pulchram prolem deligendorum conditiones exequitur, desinitque, imminente delectis sponsis hymenaeo.

Secundus, celebrato hymenaeo, leges in coitu servandas attingit. Astrologicas cautelas, siderumque ad formosam sobolem conducentium vires, expromit; tum quibusdam aliis regulis adiunctis, seminibus conceptis, absolvitur.

Tertius, signis conceptus explicatis, quaedam praecepta praegnantibus inculcat. Vires imaginationis in signandis foetibus extollit. Has probat ex formatione Chironis Centauri, cuius in Philyrae utero coalitum natalesque describit. Earundem causas ex principiis Epicureae philo-

sophiae delibat. Tum partus quibusdam erroribus puellum distortentibus indicatis, variolisque oris venustatem praecipue deturpantibus indigitatis, concluditur.

Quarto libro, ceteris paullo prolixiore, pulchro veniens e corpore virtus, humanaeque tum masculine, tum foemineae, mentis pulchritudo, ex intellectus et voluntatis virtutibus emicans, tractatur; ita ut demum poëta, oblatae sibi de repente Calliopae, et, post inculcata quaedam virginibus et nurbus consilia, avolanti, valedicens, operi coronidem imponat. Haec est oeconomia totius nostrae Callipaediae. Hac frui et laetare.

CLAUDII QUILLETI
CALLIPÆDIAE

LIBER PRIMUS.

QUID faciat laetos thalamos, quo semine felix
Exsurgat proles et amoeni gratia vultus,
Sidera quae lepidas fundant per membra figuras,
Et quae vis animae geniali praesit amori,
5 Quae decora eximiam pulchro sub corpore mentem
Commendent, clarisque hominem virtutibus ornent,
Hic canere aggredior. Vos o pulcherrima mundi
Numina, formosae Charites, tuque alma leporum
Mater, in Idaeis cui quondam saltibus, aequi
10 Iudicio Paridis, formae victoria cessit,
Idalios afflate modos: ne incompta venustam
Materiem Musa infamet, sed carmine grato
Discendam humano generi circumferat artem.
Fors erit ut nostra accipiant interprete sponso
15 Ingenuae praecepta nurus, si quando beatam
Exoptent sobolem speciosaque corpora natis,
Nec posthac homines foedis spernentur ubique

Coniugiis, prava queis membra exosa figura
Sordescunt, turpique omnis Venus exulat ore.

- 20 Vos modo, quos blandi genialia foedera lecti
Invitant pulchram post fata relinquere prolem,
Attentis animis state et, si grata canemus,
Nostra virescenti praecingite tempora myrto.

Principio, quibus in formis substantia pulchri
25 Consistat: quis frontis honos, quae blanda genarum
Conditio, quae grata magis se vertice spargat
Caesaries, quibus in labiis fragrantia libes
Basia, quas teneris stringas amplexibus ulnas,
Nosse iuvat. Sed enim variis sobolescit amantum

- 30 Quaestio dissidiis. Albam hic Amaryllida laudat,
Huic Chloris subfusca placet, te flava comarum
Retia Daphni tenent, tu nigros Tyrsi capillos
Diligis et rutilis horres in crinibus aurum.

Caesius hunc oculus ferit, hunc pupilla sub atro

- 35 Nigra supercilio ferventi corripit igne.

Nec satis. Hic graciles procera mole puellas
Ardet, carnosamque odit malesanus amicam.
Tanta Cupidinea sub relligione vagatur
Haeresis, occoecatque animum sua cuique libido.

- 40 Nec modo foemineam speciem contraria fingunt
Sensa virum: sed adhuc marium veneranda venustas
Usque latet, variasque secat sententia gentes.
Cernis, ut Aethiopes vultus candore coruscos
Contemnant, Stygiisque colorem hunc civibus aptent?

- 45 Quis neget elatum convexo fornice nasum
Continuo antiquis placuisse Euphratis alumniis,
Ex quo conspicuum tali sub imagine norunt

Eoi regem imperii, qui Lydia iunxit
Regna suis, traxitque opulentum in vincula Croesum?

50 Quid memorem niveo gaudentes corpore Gallos
Prolixisque comis et apertae frontis honore?
Quid fuscum Hispanum et nigri ferrugine tinctum
Sanguinis, ingentes humili sub mole minantem
Conatus, tumidoque frementem in sidera fastu?

55 Hic, licet occiduo et longa vertigine fesso
Sole sub aethereas erumpat luminis oras,
Se tamen ipse putat pulchrum, mollesque Britannos
Spernit et oblongis Germanica membra lacertis.
Unde tot in rebus claris discrimina, quaenam

60 Diversos hominum sensus causa abdita scindat,
Musa refer, primosque retexere ab origine lapsus.

Iam novus ornata mundus compage nitebat,
Atque creatarum series pulcherrima rerum
Nativas monstrabat opes, nondum impia seculi

65 Pernicies nitidum ferro corruperat aurum.
Eminus aurata fulgens testudine coelum
Lucentes puro pascebat in aethere stellas:
Nec densus quisquam e pelago surgebat in altum
Halitus, obscura raperet qui nube serenum.

70 Undique mundities aderat. Tu Phoebe, micantum
Astrorum princeps, nullis obnoxia velis
Lumina spargebas, tua per vestigia currens
Limpida nocturnas fulgebat Luna per umbras.
Ipsa sibi adnatis saxis, animalibus, herbis

75 Aspera nec minima tellus spectabilis arte
Nil tamen obscoeni redolebat: at omnia purus
Spiritus illaeso servabat ubique tenore.

Quippe sub haec teneri primordia candida mundi,
Candorem retinebat homo, nec perdita proles
80 Flexerat obliquos recto de tramite mores.

Unus erat cultus Superùm, non coeca libido,
Non levis ambitio petulanti irrepserat orbi.
Nec solus pietatis honos animique venustas
Humanum genus ornabant, sed gratia cunctis

85 Insita corporibus, totiusque optima molis
Temperies, formaeque decor per membra coruscans
Pulchra incorruptae iungebat corpora menti.

Hunc ubi de rutilo concentum cernit Olympo
Omnipotens, sanctumque vigere per omnia foedus,
90 Summum opus adiungamus, ait, coelique solique
Delicias omnes Nympham cogamus in unam.

Vix ea fatus erat, vastum per inane volantes
Accurrunt operi species: crystallinus orbis
Corpoream insternens molem se in frusta secari

95 Gaudet, ut aethereos Divae ducatur in artus,
Sol capiti annectit radios, albentia frontis
Marmora dat Phoebe, nivea inter lilia fingit
Purpureas Aurora genas, mellita labella
Efformat Venus, et reliquo se corpore fundit

100 Divus Amor lepida Charitum stipante corona.
His adeo instructum membris specieque decora
Protinus implevit vitali flamine corpus
Divùm hominumque parens, atque apto nomine dictam
Pandoram verbis sic interpellat amicis:

105 I formosa Deùm soboles, hominesque benigno
Ore bea, tua te terris praesentia reddat
Conspicuam, reseretque tuae miracula formae.

Scilicet humanis oculis (dum innoxius aevi
Fulget honos) placet, ut pulchri natura patescat.

110 Tu tamen humanae si curas gaudia sortis,
Et stabilem servare cupis per secula decorem,
Quam tibi committo fatali semine plenam
Pyxida, ne levior digitis reclude profanis.
Si facias: mox foeda lues invadet in omnem

115 Progeniem, tibi nec turpis mutatio parcat.

Dixit. At haec dicto velocius effluit astris,
Et lustrans terras peregre haud Epimethea solum
Visit, ut Asbraei referunt insomnia vatis,
Ipsa sed in vulgus se prodens splendet ubique

120 Os humerosque Deae similis. Circumflua gestit
Turba virum obtutuque stupens haerescit in uno.
Corporis hic habitum miratur, at ille comarum
Auratos radios: niveo hinc candore corusca
Frons micat, hinc spirat divinum vertice odorem.

125 Et (quod vix canerem, nisi sacro numine Phoebus
Innueret) Pandora oculi, ceu luminis orbes,
Aethereum decus addebant spectantibus: alto
Sic rutilans Aurora polo ridentia passim
Prata beat, pulchrumque solo dat pulchra colorem.

130 Una adeo cuncti sexus utriusque lepores
Splendebant, dum recta hominum natura malignos
Nescibat mores, sed honesta in lege manebat.

Ast ubi felicitis mutatio degener aevi

Humanae sobolis mentes ad devia traxit,

135 Protinus incoepit pravae contagia gentis
Haurire, insanosque sequi Pandora furores.

Quippe diu non illa stetit, quin, iussa supremi

- Aspernata Dei coecaque libidine rapta,
Sacrilega (o facinus!) reseravit pyxida dextra.
- 140 Unde statim vastas teter prorupit in auras
Spiritus, ipsius qui virginis ora lacesens
Continuo innatum frontis delevit honorem,
Foedavitque genas, oculisque crepuscula crassa
Offundens nulla decus ullum in parte reliquit.
- 145 Nec satis. In mortale genus de semine eodem
Morborum numerosa cohors processit, et ipsum
Infesta contage petens corpusque animumque,
Humanae rationis opes commiscuit atris
Errorum nebulis, genuinaque lumina vertit.
- 150 Hinc pulchri natura latet semperque latebit
Humanam sobolem, nec erit, qui nubila densa
Discutere et tantas possit reserare latebras.
Ergo quid in tanta statuemus nocte? quod umbras
Dissolvat iubar? adsis o rutilantis Olympi
- 155 Phoebe decus, radiisque novis nova lumina sparge.
Scilicet in totum quamvis se fuderit orbem
Contages, tamen haud aequalia damna recepit
Omnis humus, pariterque gravi sub fomite sordet.
Illa sed algentem regio quae vergit ad Arcton,
- 160 Quaeque per immodicos solis comburitur aestus,
Turpibus ante alias horrescunt gentibus. Illa
Immenso diluta mari turpissima gestat
Corpora, queis lentos moles inhonesta per artus
Spargitur. Hanc turpat foeda e fuligine surgens
- 165 Sordities, crispique atra inter tempora crines,
Labrorumque tumor simis sub naribus extans.
Nec tamen hic sileam, proprio quod Apolline princeps

- Scribit Arabs: terras medio super axe locatas
Temperie aequali mixtis cum frigore flammis
170 Gaudere, aeternumque boni dulcedine coeli.
Namque duos utrimque polos summoque micantem
Vertice quum spectent Libram, aequa lance calentis
Divisos Phoebi radios cum nocte tepente
Semper habent. Hinc innumeris ditissima tellus
175 Luxuriat donis, duplici se vere resolvit:
Bis parit innumeros nullo conamine fructus,
Bis tandem modicae persentit frigora brumae.
Unde ego crediderim genita in regionibus istis
Corpora temperie pulchra formisque decoris
180 Ornari, ni foedi habitus infamia fuscam
Offerret speciem et nimii argumenta caloris.
Ergo e limitibus zonae torrentis in ipsum
Nonnihil inclinare polum, me iudice fas est,
Si dulcem terrae genium pulchrosque colonos
185 Quaeris et antiqui monumentum insigne decoris.
Tu modo sub calido Latio Hesperiaque rubenti
Nusquam consistas, sed in ulteriora recedas
Europae spatia, Elysio quo se aequore fundit
Gallia felicique homines sub sidere pascit:
190 Praesertim irriguis qua se Turonia campis
Submittit varioque resurgit in aethera colle.
Hic ubi foecundis Liger almus repit ad Andes,
Fluminibusque tumens loca foeta feracibus undis
Alluit, et crocea nitidas splendescit arena,
195 Conspicias multas forma praestante nitentes.
Pandoramque suo referentes corpore nymphas
Nobilis has passim mediocri in mole figura

- Commendat: non crassa nimis, non squallida macris
 Artubus, at pulchro membrorum clara nitore.
- 200 Si frontem inspectes, tenero laevore corusca
 Prominet et molli descendens lactea clivo
 Efformat placidos oculis ridentibus alveos.
 Cerne genas, rubeo referunt suffusa colore
 Lilia, quae labii roseos comitantur honores.
- 205 Quid celebrem auratos crines? quid eburnea colla,
 Mammarumque decus spirans, et caetera dici
 Quae prohibet pudor et castae reverentia Musae?
 Nec tantum in nostris felix natura triumphat
 Virginibus, sed masculeo sub corpore pubes
- 210 Emicat, innuptis haud aspernanda puellis.
 Aspice, ut imberbes habitus laudabilis ornat
 Aequaque temperies pulchrae socia addita formae.
 Pallida non facies, non atri aspergine tincta
 Humoris, sed sanguineo spectabilis ostro
- 215 Excipit undantes sublimi e fronte capillos.
 Nec minor in reliquis membris praestantia: firma
 Compages per cuncta viget, formosa tororum
 Mobilitas mediaeque habilis proportio moli.
 Has adeo species nostri clementia coeli
- 220 Producit. Nec enim calido vicinius austro
 Nec gelido boreae, medium sed munere Divum
 Clima tenens tepidas praestat viventibus auras.
- Ergo age (si nostras addiscere non piget artes)
 Haec memori sub mente geras: non omnis habendae
- 225 Vir mulierque vacet soboli, nec turpia dulci
 Corpora committas operae sacrisque hymenaeis.
 Quis tetram horrendo Noctem Phlegethonte subactam

- Nesciat anguiferas Orco peperisse sorores?
Quis nigri thalamos Ditis non horreat? atrum
230 Quae Cyclopa ferat virgo? non Mulciber ullam,
Iudice me, Venerem premat, in fornacibus Aetnae
Usque furens steriles infelix exigat annos.
Sed mihi pulchra sapit, sano qui corpore fortes
Connubiis aptat, taedisque iugalibus arcet
235 Invalidos: ceu quos miserae tormenta podagrae
Affligunt, morbusve sacer, mentisque pudendus
Error et insana infestans praecordia bilis,
Aut pulmonis edax ulcus pascensque medullas
Ignis et exsucco veniens in corpore tabes.
240 Scilicet humanam ad prolem (mirabile dictu)
Deciduum toto procedit corpore semen,
Unde malos membrorum habitus, alteque repostas
Visceribus patrum labes traducit in ipsam
Progeniem, et natis vitam impertitur amaram.
245 Heu quoties vidi miseranda sorte creatos
Aethereas querulis nequicquam planctibus auras
Rumpere et innocuis nimium maledicere Divis!
Ergo tibi inprimis sponsi sponsaeque legantur,
Turpia nec pulchrae quaeras primordia proli.
250 Equis enim furor est? laetas dum poscis aristas
Triticeaeque decus sobolis comedendaque farra,
Haud unquam inverso tradis marcentia sulco
Semina, sed flavum Cereris melioris honorem.
Tu tamen interea humanam contemnere pergis
255 Sementem, nec clara tuae te gloria sortis
Tangit, ut incolumes uteros uterique colonos
Sincerumque petas valido de corpore semen.

- Tene hominis natura latet? tene ipsa Tonantis
Effigies? tene hic animus, cui sidera nota,
260 Cui mundi genus omne subest, haud possit inertem
Erigere, ut verae documenta capessere cures
Artis, et aetherae condas pulchra atria menti?
Diique Deaeque omnes, quibus alma cubilia curae,
Queis hominum satio arridet, promiscua passim
265 Semina et infirmos thalamis arcete maritos
Invalidasque nurus, sua ne primordia damnet
Progenies voveatque Erebo Dirisque parentes.
Tu modo, qui firmo servas molimine mundum
Divum hominumque parens, pravam consistere morem
270 Ne patiare: novus claro descendat Olympo
Naturae genius, qui homini praecepta serendo
Scribat et ad reliquos transmittat scripta nepotes.
Nec mihi sufficiant vegeta de gente parata
Coniugia: est aliud superat quod caetera punctum.
275 Ne iuveni vetulam iungas vetuloque puellam,
His nec laetus Hymen, nec amica lampade fulgens
Allucet sponsis Iuno, succedit iniqua
Tisiphone, accensa Stygio de sulphure taeda.
Cernis, ut antiquo iuvenis malenupta marito
280 Amplexus gelidos invisaeque basia vitet
Quotidie, lacrymisque genas suffundat abortis,
Tithoni exosum fugiens Aurora cubile.
O fortunatum, quem castis ignibus Atym
Deperiit Cybele! tantae si basia sicca
285 Delibasset anus, iuvenili robore cassus
Paullatim effoetis animam liquisset in ulnis.
Quippe senescentes artus invadit iniqua

- Ariditas, qua vivificus consumitur humor
Puberibus teneris. Libycos sic saepe per agros
290 Irrigui bibulis imbres suguntur arenis,
Torrida nec pluvio saturatur sidere tellus.
Praeterea tam dissimili, iuvenisque senisque,
Semina temperie pugnant, ut si quis in auras
Concordi tandem coitu proruperit infans,
295 Heu nimium misero languescat debilis aevo,
Nec validis possit patriae succurrere nervis.
Haud tamen hic sileamus, ut auri sacra cupido,
Immensae vel dotis amor, nostra optima passim
Consilia et pulchras soleat contemnere leges.
300 Nimirum immodico si quis patrimonia censu
Et multis gravidam nummorum millibus arcam
Monstret et uxori promittat, protinus omnes
Hunc ambire sibi generum matresque patresque
Cernimus, et lepidas certatim offerre puellas
305 Conspicuo diti, quamvis huic viscera rodens
Foeda lues nuptae contagia dira minetur,
Quamvis vel tremulae languentia membra senectae
Foecundamque negent Venerem thalamosque beatos,
Atque infelici moveant fastidia sponsae.
310 O quantas lacrymas, o quanta hic taedia lectus
Infaustus feret! eximium marcescere florem
Aetatis, turpesque tori succedere fructus
Aut nullos, miseranda nurus noctesque diesque
Ingemet et Veneris ludos horrebit iniquos.
315 Quin etiam amplexus potioris amoena libido
Si forte invadet teneram (foetentia nam quae
Oscula et invalidum non excretur amorem!)

- Quot moechis temerata domus sordescet? alendos
Quot tibi turba procax dabit o curruca puellus?
320 Hic equitem, hic vernam, vicinum hic exprimet infans
Civem aut bellacis frontemque oculosque tribuni.
Quae tibi tot longis congesta pecunia crevit
Aerumnis, tibi quae locupletes ordine longo
Transmisere patres, pinguissima praedia, laevis
325 Numinibus cedent alieno indebita nato.
Nec tantum haec privata domus dispendia speret.
Ipsi etiam effoeto nonnunquam robore reges
Masculeo, aut veteris steriles ob semina morbi,
Infantes celsis in pulvinaribus ortos
330 Suscepere nothos. Quondam data iura pudendo
Et sceleri et natae moechi de sanguine proli,
Indignum quandoque caput diademate cinctum,
Sceptraque supposito, o facinus! transmissa tyranno.
Sic quoque divitiis quaecunque aut dote beata
335 Insignis celebratur anus, licet aspera rugis
Ora gerat, lippis oculis et dentibus atris
Horrida, clangosaque agitans praecordia tussi,
Haec tamen insano si forte libidinis oestro
Percita, connubiis inhiet serisque hymenaeis:
340 Non deerit iuvenis, qui illam sectetur amator
Ingentesque affectet opes, nexunque iugalem
Offerat et vetulae macilentum ad corpus anhelet:
Ast ubi se ad multi communia commoda census
Sentiet adscitum, paullatim tristia surgent
345 Taedia, et uxoris tetrum aspernabitur ignem:
Virginis aut nuptae flagrabit amore coevae,
Dum gemet in vacuo coniux deserta cubili.

Hinc queruli erumpent fletus iraeque furentis
Zelotypae, spretique atrox iniuria lecti.

350 Hinc etiam hippomane affuso mixtave rubeta
Incautum audebit fatis urgere maritum.

Unde ego communes coitus, et nescia pacti
Coniugia optarem induci (nisi sancta vetaret
Religio) quippe ingenitis rationibus aequam

355 Eligeret saltem Venerem natura, nec aegris
Misceret sana aut morientia corpora vivis,

Usque adeo simili gaudentes flore iuventae,
Et valida integris iactantes robora membris,
Congruit ante alios geniali incumbere curae!

360 Nec tamen impubes pueros crudasque puellas
Iunxeris. In vacuis nondum genitalibus humor

Turget, at ingenua distendit mole lacertos,
Crescentemque hominem partes diducit in omnes.

Has ideo leges servandaque foedera dudum

365 Imposuit Themis, ut bissennum impleverit annum

Foemina, si Veneris dulci indulgere labori
Et firmam cupit ex utero deponere prolem.

Namque ubi iam coepit muliebri in corpore moles
Firmari, fervetque novo calor acrior aestu,

370 Tunc superest roseoque uterum circumalluit amne

Sanguis, in annonam foetus et pabula nati,
Maturoque simul turgentes tubere mammae

Inspirant blandum lascivi flamen amoris.

Sic quoque dum maribus molli lanugine pubes

375 Induitur solidisque accedunt robora membris,

Fertilis exultat vigor et, Iunone secunda,

Tunc licet uxoris blandos penetrare recessus.

- His sane ordinibus mundi et rationibus aequis
 Coniugia aptantur, nec erit, qui talia pulchrae
 380 Fundamenta neget sobolis thalamique beati.
 Interea dum tam lepida versamur in arte,
 Coniugibusque damus leges, en pulcher amanda
 Pubertate viget, valida qui Gallica gestat
 Sceptra manu, aeternoque patrum diademate fulget,
 385 Cara Deum soboles, coelo Lodoicus ab alto
 Missus, ut innocuis moderetur legibus orbem.
 O qualis decor ore nitet! quam regia toto
 Corpore maiestas animusque ad grandia surgens!
 Hunc optant iam mille Deae: hunc spectabilis ardet
 390 Nympha Tagi, Austriaci augusto de sanguine Ditis,
 Iungendosque novo nexu promittit Iberos.
 Hunc Lusitanis etiam suspirat ab oris
 Regia virgo gemens, Hispanaeque aemula flammae.
 Hunc etiam Eridani Nymphae Rhenique bicornis
 395 Depereunt, certantque sacris incendere taedis.
 Tu tamen has omnes (nostrae o spes maxima gentis)
 Sedulus expendas, lectamque ad basia iungas.
 Scilicet haud ullam thalami regalis honore
 Digneris, cuius non ipsa inspexeris ora
 400 Tu prius insertamque alto sub pectore mentem.
 Quis ferat insanum morem, quo numine coeco
 Excelsum sponsa ad lectum non visa vocatur,
 Eligiturque oculis alienis regia coniux?
 Imo hoc in votis sit primum, ut pulchra iugali
 405 Iuncta tibi vincolo et pulchro de sanguine creta
 Uxor adoranda faciat te prole parentem:
 Ecquid enim populorum animos subiectaque corda

- Lenius afficiat, regumque ad numina flectat,
Quam si formosam decorent diademata frontem,
410 Pulchraque sidereo maiestas fulgeat ore?
Quid iuvet antiquo regnantum e stemmate sponsam
Ducere, Iunonemve suis adiungere sceptris,
Si fuscis obscoena genis et corpore foedo
Vel nullum penitus vel turpem inspiret amorem,
415 Unde etiam ad regnum turpis se proferat haeres?
Non latet ut crebris temeretur regia scortis,
Quum ruit in vetitam Venerem famaue sinistra
Regius uxorem nimium aspernatur adulter.
Sic saepe exosae pertaesus coniugis olim
420 Iuppiter humanum promiscua stupra per orbem
Intulit, et spuriis foedavit sidera natis.
Eripe te his rex magne probris, contentus amanda
Coniuge regales formosa prole Penates
Auge, et conspicuos pueros in sceptrā repone.
425 Quin etiam (si tanta loqui per numina nobis
Sacra licet) posses minus alta e stirpe paratum
Sumere coniugium, modo pulchra nobile forma
Concordes gereret splendenti in corpore mores,
Unanimique tuas leniret pectore curas.
430 Nimirum per connubia ingentesque hymenaeos
Munimenta sibi quaerant, nutantia quorum
Sceptrā labant nec firma suis radicibus haerent.
Sic tener elatam palmes desiderat ulmum.
Sed quibus invicto populorum robore perstat
435 Maiestas, proprio reges se pondere librant,
Vicini nec egent vano tutamine regni.

Dum tamen augusti decus ad sublime cubilis
Prudenti praestans delectu quaeritur uxor,
Me liceat coeptum Phoebos aspirante laborem
440 Persequi et optandas sponsis edicere leges.

LIBER SECUNDUS.

- S**ED iam legitimo sociati foedere sponsi
Foecundos ardent coitus. Iam laeta peracto
Officio e coena agnatorum turba recedit.
Ipse puer saturo turgens abdomine Bacchus
5 Despicit effuso redolentia pocula vino
Inversasque solo pateras. Saltante chorea
Florentes annis pueros agilesque puellas
Lassarunt crispo modulantes pectine chordae.
Iam cithara insignis licito praelusit amori
10 Hedymeles, dulcesque iocos et suavia cantans
Basia felicitis promisit pignora lecti.
Imo et vesanum pectus moresque ferocis
Palladis, et stolidae deridens vota Dianae
Te solam, Cytherea, piis mortalibus aequam
15 Personuit: tua laetitiam studia alma beatam
Praestare atque ipsi solatia blanda Tonanti.
Te, formose Pari, meritis evexit ad astra
Laudibus, eximiae quod debita praemia formae
Donasses Veneri, saeva freudentibus ira
20 Supremique uxore Dei innuptaque Minerva.

- Ast nimis insanum salibus tentare iocosus
Haud veritus Phoebum, infando quod percitus aestu
Oebalium sterili puerum vexavit amore,
Excussoque caput quassarit amabile disco:
25 Te quoque, summe pater, Phrygii quod amore puelli
Correptus tetro fervens indulseris igni,
Contempsit: nam sola canens, quae utrimque resolvunt
Oscula, perversum diris oneravit amorem.
Morosi risere senes, risere verendae
30 Matronae castaeque nurus. Sed vesper amantes
Sollicitat, Venerisque sacro micat aureus astro.
Ergo abeas, inamoene Pudor, succedat amica
Lampade ridentes agitans Hymenaeus Amores
Atque maritalem iactans Saturnia taedam.
35 Vosque adeo, o passae genialia proelia matres,
Virgineam intactae zonam discingite sponsae,
Intrepidusque afflate animos, iam nuda mariti
Membra Cupidineam fervent intrare palaestram.
Congrediamur, ait, Paphioque terenda duello
40 Tempora ne perdat mora longior, invida cedat
Turba nec optatam toties praecludat arenam.
Quid validos miscere toros, quid nostra vetatis
Brachia felici tandem se tradere luctae? —
Parce furens animi iuvenis! compescere robur
45 Tantisper coecumque iuvat fraenare furorem.
Nimirum crudum si ad laeta cubilia portas
Ventre cibum, incoctaque agitas genitalia coena,
Heu tenue effundes semen, nec idonea pulchrum
Materies fundabit opus. Siste ergo per horas
50 Saltem aliquot, dum cocta satis stomachoque subacta

Pabula nectareum spargant per viscera succum.

Dura quidem tibi lex, sed pulchrae congrua proli.

Quippe sophos docuit naturae providus ordo,

Qui matutino concrescunt tempore foetus,

55 Pulchrius effictam membris assumere formam,

Hoc ratio ipsa probat. Nam quum nox humida coelo

Labitur et dulcem spargit per membra soporem,

Tum calor e summis subit interiora, ciboque

Acrius incumbit nativaeque munia complet.

60 Robore tum vegeto ventris praemansa teruntur

Frustula, quae speciem lactentis adeptae cremoris

In iecur irrepunt, rutiloque imbuta rubore

Sanguineo totum perfundunt flumine corpus:

Unde et foecundos latices genitalia sugunt,

65 Queis fervore novo spumantia semina manant.

Namque intertextis plexu centuplici venis

Spiritibusque iterum mixtis, concoctior humor

Evadit vitaeque capax animique futuri.

Intempesta igitur prudens vitare memento

70 Basia, ne studio Veneris frangente calorem

Naturae turbetur opus, praecepsve libido

Venturo lugenda ferat dispendia nato.

Quis nescit crudo distentum nectare quondam

Indulsisse Iovem Iunoni, atque inde creatum

75 Vulcanum turpem coelique ex arce ruendum?

Hic adeo informis vultu membrisque pudendus,

Ut nec eum mensa superi Pallasque petito

Sit dignata toro, foedo sed corpore spretum

Iusserit ad calidum Veneris migrare cubile.

80 Haec etiam omnimodis nullo discrimine iungi

Sueta viris talem hunc fastidit saepe maritum,
Connubiique sacras gaudens contemnere leges
Saepius innumeros admittit ad oscula moechos.

Nec satis est instantem operi atque ingesta coquentem

85 Praepropero coitu non abduxisse calorem,
Est aliud, quod nosse iuvet. Tu respice solers,
Qua coeli facie, quo sidere coniugis arctos
Amplexus subeas foecundaque basia libes.

Non etenim tanti refert, quo lumine primos

90 Vagitus infans edat maternaque rumpat
Vincula et exiliens utero se prodat in auras,
Quanti, quo radio, quibus astris semine utroque
Concepto humana incipiat coalescere moles.

Scilicet hiscenti qui fertilis humor in alvo

95 Conditur et calidis fervens congressibus haeret,
Sidereos magis influxus supremaque fata
Excipit et valido cedit mollissimus astro.

Sed quis tanta queat summi recludere mundi
Arcana et pulchras fatorum evolvere leges?

100 Tu Dea, quae rutilis celsum caput inseris astris,
Uranie, cui sordet humus, cui sidera tota
Se pandunt, rege cantantem coelestia vatem.

In pulchro labor est et nostram gloria Musam
Pulchra manet, si divinas quas condimus artes

105 Numine felici inspiras atque ora resolvis.

Nimirum aurato quod fulget fornice coelum,
Quaeque coruscanti scintillant lumine flammae
Aetheris, haud mera sunt oculis spectacula nostris.
Non ideo innumeras stellas inspexit Olympo

110 Omnipotens, ut nos pictura pascat inani,

- Altera condendi ratio fuit optima mundi.
Nonne vides, ut diversis surgentibus astris
Aestusque pluviaeque et agentes nubila venti
Temperie varia terras, pontum, aëra mutent?
115 Quis neget imbriferas Hyadas? quis Oriona nimbos
Cogentem? Viden' ut ferventes Sirius agros
Urat et irriguos sitiens exsorbeat amnes?
Quid memorem summo coëuntes aethere summos
Fatorum auctores? Saturnum falce tremendum
120 Sanguineumque Iovem et spirantem proelia Martem?
Horum si iunctos rabidus Leo colliget ignes,
Heu quot subiectas perdent incendia gentes!
Funera quot truculenta dabit furialis Enyo!
Mutatis rerum vicibus subversa fatiscunt
125 Imperia, atque novi venient ad sceptrum tyranni.
Talia congressu simili coëuntia quondam
Sidera Pompei movere et Caesaris iras,
Romaque Thessalicos foedavit sanguine campos,
Et (vatum nisi vana fides) quae nunc quoque Gallos
130 Hispanosque fero committunt Marte ruentes,
Armatosque adigunt in mutua vulnera reges,
Haec eadem sunt fata poli: nam sidera mixta
Saturni, Iovis et Martis iunxere malignos
Ignes, qua rutilus distendit brachia Chiron. —
135 Necnon quae tetrum dispergit in inguina virus
Foeda lues, Venerisque usus corrumpit amoenos,
Iisdem sideribus iunctis producta refertur.
Namque ferunt ipso quo tempore turpis in orbem
Irrupit labes, contagiaque horrida fudit,
140 In Cancro sidus Martis coisse furentis,

- Et qui liventi Saturnus nigricat astro. —
Sed quid tantorum resero penetralia Divum,
Summarumque vices rerum causasque retexo?
Expediam pulchros quae fingant sidera natos,
145 Et quae nos docuit pulcher dictator Apollo.
Antiquo fama est homines doluisse sub aevo,
Et Superos quondam crebris tetigisse querelis:
Plurima quod passim foedis natalibus orta
Corpora in humanam ferrent opprobria gentem.
150 Nescio quo coeli vitio, quo semine pleni
Tunc uteri illepidam fundebant undique prolem:
Tunc rarus decor ornabat sponsoque nurusque.
Ergo ut sorditiem hanc summa despexit ab arce
Coelicolum princeps, Divos Divasque faventes
155 Coniugiis rutilas accersit ad aetheris aedes.
Advolat ante omnes pictis pavonibus auras
Pronuba Iuno secans, sequitur Cythereia mater
Vecta Cupidineis vastum per inane columbis.
Accurris Lenaeae Pater, tuque inclyta cultrix
160 Auricomae segetis, (quis enim sine numine vestro
Fortiter uxori incumbat Veneremque frequentet?)
Concilium magnum complet formosus Apollo.
Consedere Dei atque Deae. Tum Iuppiter alto
Exorsus solio paucis humana recenset
165 Taedia et infames turpi propagine terras.
Dumque haec omnipotens expendit opemque requirit,
Delius assurgens, postquam est data copia fandi,
Talia voce refert: hominum maleprovidus usus,
O Superi, et celsi damnanda inscitia mundi
170 Illepidos generant pueros turpesque puellas.

- Atque ut cuncta meo de sidere sidera pendent,
Fas mihi sit coeli pulchras exponere vires,
Nec vulgata loqui. Obliquo qua cingitur aether
Zodiaco, astrorum rutilantes cernitis ignes
175 Claraque bisseñas referencia signa figuras,
Hinc oris fluit omne decus pulchrique venustas
Corporis, hinc etiam vultus deformis origo.
Nam dum prolifica fervent genitalia lucta,
Si simul emerget fugientis corniger Helles
180 Vector et ignito in coelum se vellere tollet,
Quae tunc concipiet, nil pulchri proferet uxor.
Oblongum pueri collum, nec idonea crura,
Incurvumque caput defixaque lumina terrae,
Duratae cutis asperitas niveique capilli
185 Corporis immani meli iungentur inepte.
Praecipue si Saturni fax improba tetris
Inficiet radiis ortum vel Martius ignis,
Quippe abigunt omnes ex omni parte lepores
Haec invisa bonis infaustaue sidera natis. —
190 Nec magis arrident radiantia cornua Tauri,
Aut transversa tuens oculus violentius astrum,
Pleïadumque chorus. Pulchro licet ore superbae,
Pleïone genitae, matris pulchra ora referrent,
Nil tamen efformant lepidum, nisi Cynthia, nostra
195 Luce micans, leni radio candentia fingat
Membra creetque cutem blando laevore coruscam.
De Tauro quid plura? satus sub sidere bruto
Oblongas infans nares nimiumque patentés,
Pinguia colla, oculos turpes et lumine torvos,
200 Illepidam frontem, rufos per tempora crines,

- Nigra supercilia et magno de pectore raucam
Vocem habeat foedamque agresti corpore molem. —
At Geminis decor omnis inest formaeque venustas.
Hos Helenae pulchros, concordia pectora, fratres
205 Et puro Ledaë prognatos sanguine, coelo
Donavit pater omnipotens, voluitque beatam
Innocuo semper nexu producere prolem.
Nec tantum lenes oculos ridentiaque ora,
Et niveum praestant per laevia membra colorem,
210 Sed blandos animi mores et lumen amoeni
Ingenii, placidasque artes, gratamque loquelam.
Scilicet his Maia genitus dominatur in astris,
Facundasque serit vires, quæ gratia mentis
Corporis ingenui molem comitatur honestam. —
215 O quam dissimiles radios ex æquore surgens
Obscoenus Cancer concepta in semina vibrat!
Hic ex immundis foede conflatus asellis,
Et turpes pandens chelas, deformia confert
Membra, oculos parvos, tetros nullo ordine dentes,
220 Pinguis aqualiculi gibbum, gracilesque lacertos,
Atque humili toto contractam corpore molem. —
Sed quæ detraxit Nemeææe claviger heros
Terga ferae, urenti fulgentia in æthere flamma,
Haec flavos præbent crines oculosque feroces,
225 Pectora lata, artus longos proceraque membra.
Ecquid enim humani furialis bellua possit
Conferre, Argolicos quæ cum disperderet agros,
Herculis indomita meruit succumbere clava?
Et quamvis solium rutilo hoc sub sidere dudum
230 Fata mihi dederint, fausto vix lumine possim

Frangere naturam turpem rabiemque Leonis. —

Hunc sequitur Virgo nitidis spectabilis astris,

Iustitiaeque Astraea tenax, quae ferrea secla

Insanumque solum fugiens successit Olympo.

235 Cernitis eximiam lucem qua Spica coruscat,

Aemula fax Iovis innocui, non purior ignis

Scintillat radiisque uteros melioribus implet.

Virginis ergo oriens sidus foecunda fovebit

Semina formoso influxu, speciesque decoras

240 Laudandosque habitus vultusque inducet amandos. —

Nec minus oblectant orientis lumina Librae.

Hic, Charitum regina, domum sedemque locasti.

Viribus hinc validis, facie pulcherrima fingis

Corpora, formosos pueros lepidasque puellas.

245 Novi equidem hoc signo Saturni sidus iniquum

Exaltare suum robur, fuscumque colorem

Per reliquos artus infesto lumine spargi.

Sed tua praecellit virtus, Cytherea, tuoque

Munere se nivea profert albedine vultus. —

250 At quis ferre queat, quae teter ab aequore surgens

Scorpius illepidis deturpat membra figuris?

Ille venenata verrens magnum aethera cauda

Pulchrum odit: parvos oculos rufosque capillos

Ingenerat, magnosque pedes, oblongaque crura.

255 Has vires sortitur Orionis interfector

Sordidus ac putri telluris pulvere cretus. —

Phillyrides vero Chiron, praeceptor Achillis,

Quem Divum pietas pulchro donavit Olympo,

Non ita deformat natos: nam si exerit undis

260 Aut caput aut humeros aut tensae spicula dextrae,

- Conceptus beat et formosis influit astris.
Ast si posterior cauda fulgebit equina,
Non ita felici turgebunt semine matres. —
Quis Capri hirsuti torpentia sidera nescit?
- 265 Haec horrenda domus Saturni turpia quaeque
Conferet et natos vix ulla ex parte beabit. —
Hinc Phrygius puer exoriens urnaque benigna
Fertilis ad pulchram disponet semina prolem. —
Aequorei demum Pisces, quibus humor abundat
- 270 Frigidior cassaeque haerent in corpore vires,
Producent capita exigua, exilesque lacertos,
Distortam formam et parvae compendia molis. —
Quid loquar oppositis errantia sidera flammis
Luceque quadrata pulchrum corrumpere Olympum?
- 275 Quis nescit trini radii et sextilis amicos
Influxus? si praesertim tu coelicolum rex,
Tuque Cypri regina, astris fulgebitis aequis
Prosperaque optatae dabitis primordia proli.
Nec latet ad lepidam sobolem conducere vernos
- 280 Amplexus, laeto quo tempore parturit omnis
Natura et radiis turget vitalibus aër.
Sed calor aestivus, quo fervet torrida bilis,
Multus et in tenues vanescit spiritus auras,
Effoetaeque fluunt vires, vix sufficit almae
- 285 Progenerandi operae. Autumni vix tabida confert
Temperies aut vesanae inclementia brumae.
Ergo imprudentes homines nimiumque salaces
Nec faustos satagunt radios nec tempora laeta
Eligere, ut pulchrae sobolis fundamina ponant. —
- 290 Assensere omnes Superi, iussuque Tonantis

- Sculpta haec in crocea divina effata papyro,
Quae dudum in sacri penetralibus abdita Pindi
Nunc mihi sidereae panduntur munere Divae
Uranies, nostra cui nil iucundius arte.
- 295 Vos igitur, vos dulce patris cognoscere nomen
Qui cupitis, pulchrosque in secula fundere natos,
Conspicite attenti, quo tempore, quave sub hora
Quodlibet emergat sidus, quo lumine tactum
Saturni, Iovis aut Martis, quos Delius ignes
- 300 Torqueat in Venerem, Lunam Atlantisve nepotem.
Nec vos hoc studium deterreat, omnia nam sunt
Perspicuis tabulis signata volumina coeli
Atque in ephemerides recta ratione relata,
Quae legere haud pigeat. Sed et horis bis duodenis
- 305 Quotidie aetherei vertigo absolvitur orbis,
Ut quocumque velis sub sidere basia figas.
Nec satis est, pulchrae qua coelum congruit arti
Noscere et ad Venerem magis aptum assumere tempus,
Sunt alia, o sponsi, vobis momenta tenenda.
- 310 Ne premitte uxores (quidquid prurigo fatiget),
Dum fluit in latebras uteri multaque pererrat
Menstruus illuvie reseratque cava oscula sanguis.
Si faciatis enim, coenosa uligine semen
Extinctum forsitan coitu vanescet inani,
- 315 Nec dabit optatam turpis lascivia prolem.
Non secus ac madidos si tritica sparget in agros
Agricola imprudens, laetas haud cernet aristas,
Rustica nec flavas cumulabunt horrea messes.
Si tamen humentem qui stillat sanguis in alvum
- 320 Non vetet impuro coeuntia semina nexu,

- Quam misera emerget proles! Elephanticus infans
Nascetur foedaeque feret contagia leprae:
Quippe venenata, qua sordent menstrua labe,
Hac etiam pueri radix vitiata laborat.
- 325 Ecquid enim faece hac muliebri tetrius usquam est?
Si cadet in vites effusa saburra novellas,
Si teneras fruges aut insita germina tinget,
Omnia marcescent subito quasi fulgure tacta.
Si canis hanc faecem sitiendi glutiet ore,
- 330 Hunc aget insanum rabies exorta repente.
Ergo huius veneris lutulentas spernite, sponsi,
Illecebras, nitidisque uteris inspergite semen. —
Vos etiam, o lepidae uxores, quae grata virorum
Basia confusis labiis ulnisque fovetis,
- 335 Proh pudor! haud natibus nimium crissantibus almam
Perturbate operam: crebris subsultibus omnis
Mascula vis utero vix connivente fatiscet,
Quaque subintrarat refluat disperditus humor.
Imo et foecunda si forte haerebit in alvo,
- 340 Motibus immodicis excussum semen utrimque
Invalidos foetus divulsis partibus edet,
Nec vestri optando gaudebunt robore nati.
Namque ut naturae penetralia coeca recludam
Solertesque oculos subeat genitalis imago,
- 345 Hacc legite atque uteri genuinam attendite formam.
Est locus in spatiis latitans abdominis imi
Distinctus modica cavitate pyrique figura,
Ductilis hunc membrana rotundaeque instar alutae
Efformat, quam vena duplex, arteria, nervus
- 350 Sanguine spiritibusque rigant e corpore toto.

- Hunc uteri fundum vocitant, hunc linea recta
In dextrum laevumque secat: mas creditur alveo
In dextro, in laeva coalescere foemina cella.
Hac via per ductum oblongum, quo penis amice
355 Stringitur et calidum semen iaculatur in antrum,
Collum uteri physici dixere, huic intima cervix
Adnata abstrusos claudit mira arte recessus,
Dum ruat in venerem rigida tentigine fervens,
Et pulchram meditando valido molimine prolem
360 Sponsus aret dulci naturae vomere campum.
Quippe ad masculine semen se proripit hiscens
Os uteri, suctuque cavam proleat in alvum
Spumantem humorem et muliebri semine miscet.
Sic ergo in sese cavitas uterina reducta
365 Subsedit, cogitque arctis amplexibus albam
Sementem, humani foecunda exordia nati.
Qualia ab ingesto persentit gaudia succo
Ventriculus, quem dira fames divellit inanem,
Talia concipientem uterum solatia replent.
370 Unde agiles nimium motantesque inguina coxae
Delicias omnes effusaque semina perdunt.
Nec mihi displiceat, quorundam hic vota parentum
Rite secundare et gratam praescribere normam,
Qua generare mares valeant, nam mascula proles
375 Stemmata magnorumque decus sustentat avorum.
Nec desunt, qui foemineam sermone maligno
Dedecorent sobolem: pravo quasi devia lapsu
Frustrataque opera natura invita puellas
Gignat et in terras effundat amabile monstrum,
380 Sed stolidum errorem melior sententia vicit

- Et blandum merito sexum donavit honore.
Nos tamen interea maribus praecepta serendis
Scribamus, dudum ut vigeant ingentia regum
Nomina patritiique alta de gente nepotes.
385 Imprimis vegetos vivoque calore micantes
Exultare mares, recta ratione periti
Agnovere sophi. Suadent hoc firma virorum
Robora masculoque acres sub pectore vires,
Impavidique animi vigor et civilibus aptum
390 Ingenium et longo mens indefessa labore.
Ergo ut masculeam certo conamine prolem
Coniugia instaurent, calido sibi sanguine venas
Impleri apposita victus ratione laborent.
Ecquis enim in vasis semen genitale subactum
395 Sanguineo ex humore neget, quum plurimus album
Spiritus inducat spuma candente colorem?
Unde dapes calido humentique per intima succo
Confertas iuvet ingerere, ex his viscera ut almos
Continuo eliciant ad mascula semina rores.
400 Quin etiam aëreis turgere alimenta necesse est
Spiritus, dulcique uteros gaudere vapore,
Si tibi mens stabiles maribus firmare Penates.
Hic tales numerare cibos me recta docendi
Lex adigat, nisi foecundis hos prodiga passim
405 Natura uberibus dextraque effundat aperta.
Sufficiat geniale ad opus celebrare Lyaei
Munera laetitiamque Dei: nam vitis amicos
Masculeam ad prolem praebet iucunda liquores,
Praecipue quae nectareis Burgunda racemis
410 Luxuriat, vel quae Campana exultat in ora,

- Aisiosque hilarat pretioso palmitē colles.
Vos ideo, o lepidae uxores, quēis mascula cordi
Progenies, modici rutilantia pocula Bacchi
Ne pudeat miscere cibis, laetisque maritis
415 Concordi optatam ad sobolem vos iungere victu.
Quin et temperiem vobis natura tepentem
Indidit humentesque uteros, quos fervor Iacchi
Exacuat maribusque aptam contemperet alvum.
Nec tamen immodico vos indulgere iuvabit
420 Lenaeo, nimis vini stagnantia rivis
Viscera nativum minuunt vesana calorem,
Nec dare sufficiunt maribus primordia firmis.
Nonne mero Liber nimio prolutus amicam
Dum strinxit Venerem temulentaque basia fixit,
425 Obscoenam genuit crudo de semine natam
Nodosus pedibus pallentique ore Podagram?
Usque adeo moderata regat prudentia potus.
Nec tantum patrem Bromium, sed et oscula matri
Idaliae modico ore petant, quos masculus haeres
430 Tangit et ingenui cognomen nobile nati.
Nimirum amplexus crebri nativa calor
Munia corrumpunt, aqueoque serosa liquore
Semina foemineae reddunt accommoda proli.
Ergo ubi rara venus subigendis tempora succis
435 Aequa dedit, licuitque penum cumulare calentem
Prolifici humoris, mox sidera mascula laeti
Vir mulierque notent, calidis coeantque sub astris
Qualia sunt Aries, Gemini, fulvique Leonis
Sidus et aetherae rutilantia lumina Librae,
440 Chironisque micans fulgor, radiantis et Urnae.

- Errantes etiam stellæ coelestis alumni
Uranies aptas maribus noverè creandis,
Saturnum, calidumque Iovem Martemque ferocem,
Teque o iucundæ lucis dator auree Phoebe,
445 Quo cuncta expanso spirant viventia mundo.
Unde ubi masculeo in signo fulgebit Eous
Iuppiter aut rutilo foecundus lumine Titan,
Exercete operam dulcem Cypriumque laborem.
Matutina solent etiam producere gratos
450 Basia læta mares, longa nam cocta quiete
Semina robustis ponunt fundamina natis.
Nec satis est, utero calido excepisse feracem
Sementem, est aliud soboles quo mascula surgat.
Seminei simul ut rores ab utroque parente
455 Decidui in blandos uteri subiere recessus,
Protinus in dextrum latus inclinata recumbat
Alma uxor: dextro sed enim concepta sub alveo
Semina masculeam formabunt fervida prolem.
Quis nescit lævis dextras præcellere partes,
460 Confertoque vicens corpus refovere calore?
Unde mares perhibent dextris de partibus ortos.
Imo et naturam quos arte iuvare parentem
Cura tenet, stricto lævum constringere nodo
Testiculum satagunt, dextro ut de flumine totum
465 Semen eat, nec firmo operi fons lævus inundet.
Sic ubi robustos operosa ad aratra iuvenços
Atque aptanda iugo colla optavere bubulci,
Florentes annis tauros, lævisque revinctos
Testibus, in pulchras incendunt rite iuvenças.
470 Tanta mares passim gignendi cura fatigat!

Quid pronum hic laudare viri, uxorisque supinum
Concubitum iuvet? horrendas quid pandere causas
Informis molae? quid monstra? quid Hermaphroditos?
Omnia iam vulgata, sed et mihi casta Camoena

475 Ora verecundo monstrans suffusa pudore

Obstrepit et leviter vulsas admurmurat aures:

Lascivum calamum siste, inquit, honestaque verba

Ingenuam condant castis sermonibus artem.

Fescennina pudent Musas, et coelibe vate

480 Digna parum Paphiis sunt admiscenda choreis,

Obsequor et Cypriae reticens mysteria taedae

Iam coalescentes accingar dicere foetus.

LIBER TERTIUS.

Ergo ubi conceptus certissima signa recentis
Elucent, ut, qui dulcis genitalia tentat
Horror, et admissum semen testata voluptas,
Osque uteri penitus clausum, mensesque retenti,
5 Hincque redundanti turgentes sanguine mammae,
Protinus ut pulchri concrecant membra puelli
Curam adhibete nurus. Praegnantum incuria germen
Corrumpit plerumque obtortaque corpora reddit.
Sed quia se nostrae coepit iam prodere menti
10 Natura, et lepidos placuit penetrare recessus,
Dicamus, qui foeta uxor se tempore primo
Conceptus geret, ut pulchra incrementa capessant,
Qui bene commixto coalescunt semine foetus.
Vos modo, Pierides, castissima numina Musae,
15 Parcite, si Veneris repetitum pagina nomen
Crebra sonet vestrasque iterum perducatur ad aures.
Amplius huic nullam laudem dabo, pestis acerba
Praegnantum Venus est, pulchrumque opus improba
foedat.
Namque Cupidineo mulier si pruriet oestro,

- 20 Conceptumque novo turbabit semine semen,
Forte superfoetans, conniventisque recluso
Ore uteri, male concretam superingeret offam.
Aut motis coitu nimio, haud impune, pudendis
Vix coeptum crudo foetum deponet abortu.
- 25 Ceu quum vere novo cerasuntis fertilis arbor
Parturiit flores, rubri primordia fructus,
Pulchraque virgineis promisit fercula mensis:
Huius si teneros agrestis dextera ramos
Concutiet motu nocuo, spem diruet omnem
- 30 Aestivae Pomonae et primula munera perdet.
Concubitus igitur crebros, quos foeta frequentat,
Quis non damnabit? quum nec lasciva capella
Obscoenaeque lupae subeant hircosque luposque,
Dum gravidos gestant accepto semine ventres?
- 35 Sed locus hic, coeptique operis subiecta requirat
Materies, ut praegnantis quis victus alendae
Sit melior, pulchraeque canam praecepta diaetae:
At quoniam docti haec passim scripsere medentes,
Nunc mihi praecipuum labor est attingere punctum.
- 40 Ut primum humana commixtum ebullit in alvo,
Aeternoque animo fundat pulchra atria semen,
Tu satage, o praegnans, ne tristibus anxia curis
Atra melancholicae offundas phantasmata menti,
Nec turpes oculis facies aut sordida monstra
- 45 Obiicias, simulacra tibi obversentur ubique
Formosa et laetos semper recreantia visus.
Namque ubi fervet opus naturae, spiritus alto
De cerebro affusus calida se miscet in alvo
Prolifico humori, partesque hunc versat in omnes,

- 50 Quasque gerit species invicto robore cudit,
Unde novam sequitur subiecta potentia legem,
Formatrixque typo nonnunquam cedit iniquo.
Sic ubi triticea in mactra diluta tepenti
Flumine fermentoque acri praegnantia turgent
- 55 Farra, tumetque calens ferventis massa farinae,
Si manus adveniat pistoris, crustula fingit
Omnimoda et libi genus omne omnisque figurae,
Sic quoque semineam versant phantasmata molem.
Nec solum haec sero sunt observata sub aevo,
- 60 Aut veteres latuere sophos, nam quis tua nescit
Semiferis horrenda toris natalia Chiron?
Oceani proles pulcherrima Phillyra quondam
Saturni pectus rapido inflammarat amore,
Utque senex tantae impatiens incendia flammae
- 65 Ferre diu haud poterat, tenerae insidiatur amanti
More Dei, et lepidae molitur stupra puellae.
Forte in natali ludebat littore Nympha
Nerëidum comitata choro, quum falcifer ardens
Hanc rapit et nemorum latebrosa in devia ducit.
- 70 O quantos gemitus! quanta o suspiria fundit
Phillyra, dum raptum sibi virginitatis honorem
Sentit et hirsuti foetentia basia Divi!
Hanc mater Cybele coelo exaudivit ab alto,
Lascivumque olidi scelus indignata mariti
- 75 In medium irrumpit, violataque foedera lecti
Ulta voluptates et adultera gaudia turbat.
Hanc adventantem ut vidit Saturnus, equina
Ocyus indutus specie se subripit irae
Zelotypae uxoris, sylvaque reconditur atra,

- 80 Dum gemit arborea deserta puella sub umbra
Virgineum florem excussum labemque pudoris.
Nec tamen interea senis insinuata salacis
Semina pulchrum uterum formosa prole bearunt,
Sed postquam noni accedunt fastidia mensis,
85 Maturumque uterus gestit deponere foetum:
(Horresco referens) cauda se prodit equina
Semiferus dorsoque et cruribus hispidus infans.
Quis memorare queat, quos pulchra puerpera fletus
Fudit, inhumani partus opprobria lugens?
90 Vos, o coerulei mitissima numina ponti,
Nerëides querulae miseratae damna sororis,
Dicite, quae vestros lacrymarum copia fluctus
Turbavit? quo planctu imae gemuere cavernae?
Mene (ait) immeritam stupro violavit iniquo
95 Antiquus Divum pater, ut mea viscera fundant
Prodigia obscoenae prolis monstrumque pudendum!
Quin potius, Lucina, tuo exanimata furore
Occubui, et dirus properavit funera partus!
Non adeo invisum Superis caput astra malignis
100 Obruerent radiis, peioraque fata pararent.
Dixit et immodicis animique et corporis aegrae
Torminibus mediis languens vox faucibus haesit,
Et gelidis maduere udi sudoribus artus.
Hanc ubi deficientem animo pia turba sororum
105 Cernit, opem medicam subito parat, atque liquore
Cardiaco actutum dilutam porrigit ambram,
Quam pater Oceanus divino promit ab alveo,
Ut fugientem animam recreato in pectore sistat.
Utque novas sensit vires lucemque reductam

- 110 Nympha gemens, coepit moestas iterare querelas,
Tartareasque domos Stygiamque optare paludem:
Dum levis obrepit somnus, qui fessa benigna
Membra levat requie, et cerebro phantasmata laeta
Obtendens varia demulcet imagine mentem.
- 115 Tunc se sopitae Nymphae dedit altera Nympha
Conspicuam, variis rerum celeberrima formis
Phantasia, instabilis vultu, nunc mole pusilla,
Nunc ingens, nunc splendenti candore corusca,
Nunc atris obscura genis, exinde colore
- 120 Diverso exultans diversisque inde figuris.
Hanc rerum innumerae species, hanc ordine nullo
Circumstant simulacra modis volitantia miris.
Sed lepido tandem ore nitens, hac voce iacentem
Aggreditur, somnique leves intercipit usus:
- 125 Parce genas lacerare, tui causa ipsa doloris
Phillyra, quae crebra Saturnum mente revolvens
Acris equi forma indutum hinnituque ferocem,
Hoc corrupisti foedo phantasmate prolem.
Namque ego, quae species humanis mentibus omnes
- 130 Offero, et internum moveo per singula sensum,
Te quoties vidi recolentem hirsuta ferini
Membra Dei, quum te stupratam liquit opaco
In nemore, uxorisque procacia iurgia fugit.
Haec fera quadrupedis species, haec turpis imago
- 135 Usque tuo obversans animo calidisque recepta
Spiritus, pulchrumque uteri bacchata per antrum,
Humano dorsum capiti coniunxit equinum.
At tibi praegnanti si mens non laeva fuisset,
Nec me tam foedam toties tibi pingere formam

- 140 Iussisses, tua divino de semine proles
Incorrupta foret nec turpi mixta figura.
Ut tamen aegroto quaedam solatia cordi
Ferre queam, tristemque animi sedare dolorem,
Accipe Phillyridem quae sors manet optima natum.
- 145 (Credere nec mihi te pigeat, nam conscia fati
Saepe fui, nec semper inania somnia fingo.)
Ille tuo exiliens utero qui prodiit infans,
Quum pueri et iuvenis crudos superaverit annos,
Maturumque virum prudens effecerit aetas,
- 150 Nil sapiet vulgare, animo super aethera vectus
Omnia pervadet magni penetralia mundi:
Abdita non illum naturae arcana latebunt,
Herbarum vires rapidique volumina coeli
Callebit, nec mentis opus studiumque sagacis
- 155 Ingenii imminuent villosi tergora dorsi.
Ipsa quoque aeterno Nerei de semine creta
Pulchra Thetis natum ipsa tuo concedet alendum
Chironi, sobolique tuae submittet Achillem. —
Haec fata, in tenues evanuit ocyus auras
- 160 Phantasia, et vigilem fugiunt phantasmata Nympham.
Hoc somno erectas vires et gaudia sentit
Phillyra, vesanasque levant insomnia curas:
Quae dum mente agitat versatque examine crebro,
Reddita lux oculis tandem et solatia cordi.
- 165 Sed quoniam tam saeva tulit sibi taedia foedi
Obiecti species, posthac nec grandia cete,
Nec turpes magno nantes in gurgite phocas,
Caeruleos nec delphinas, nec te quoque Proteu,
Cernere dignata est, nec vos Tritonia proles:

- 170 Assiduus sed Nereidum permixta choreis
Nil nisi formosos respexit provida vultus.
Vos ergo, o gravidæ! si mens est edere natos
Corporis egregii, solertem impendite curam,
Ut semper subeant oculos pulchra omnia vestros.
- 175 Si puer in votis lepidus, formosus Apollo
Formosa vestros delectet imagine visus,
Aut qui infelicem Corydona urebat Alexis.
Si magis arridet praestanti foemina forma,
Conspicite aut Venerem, qualem Titianus amoena
- 180 Depinxit tabula, aut Danaën pulchro ore nitentem,
Dum pluvio hanc implet genialis Iuppiter auro.
Si tamen et nostri decus haud ignobile scelli
Susplicere est animus, pulchrae observetur imago
Phyllidis, in nostros qualis fuit obvia sensus,
- 185 Dum nos vesano quondam torrebat amore.
O quam conspicua fulgebat mira iuventa!
Quae roseo ore magis? nivea quae fronte puella
Candidior? quae grata magis se corpore toto
Exhibuit moles? et amandos fusa per artus
- 190 Blanda Charis spiransque omnis per membra Cupido?
Verum o humanae nimia inconstantia sortis!
Floridus hic periisse decor iam coepit, et aevi
Conditio infelix lapsos desiderat annos:
Iam rugae subeunt, iam dens obscurus hiulco
- 195 Ore patet raroque albescens area crine.
Atque adeo nostras quae quondam flamma medullas
Pascebat, nunc extincto fervore quiescit.
Nunc saevos Phyllis mutata trucidat Amores,
Et quae pulchra malum dederat, dat foeda medelam.

200 Hanc ideo ut diversam hodie se monstrat ab illa
Quae fuit, effugite, o foetae, ne turpis inurat
Effigies turpem concepto in semine formam.

Nec me hic praetereat Charicleae candidus ortus,
Et nivea Aethiopi facies contraria matri.

205 Nam dum admissum utero semen Persina fovebat,
Andromedes tabulam candenti fronte decoram
Acrius inspectans simulacra albentia traxit,
Unde a materna nigredine degener orta
Filia, quot casus terra iactata marique,

210 Quot subiit saevae repetita pericula mortis!
Donec nudorum antistes tunc forte sophorum,
Sisimithres, miserae reclusit fata puellae,
Atque albi causam vultus detexit Hydaspi.
Sed quoniam, o calidae Meroës venerande sacerdos!

215 Quae simulacra refers patrium mutasse colorem
Virginis, haud aperis, quo robore praedita tanto
Suffecere operi, liceat mihi mente sagaci
Quaerere, quo natura modo haec miracula praestet.
Nec mihi sufficiant Stagiritae dogmata, vana

220 Decantata schola maiorisque indiga lucis.
Ast hortis, Epicure, tuis, unde abdita rerum
Principia educam, fas sit succedere, nostro
GASSENDO monstrante viam, quo doctior alter
Nec melior quisquam, naturae arcana latentis
225 Eruere et coecas potis est reserare latebras.

In primis magno in mundo aspectabile quidquid
Oppositosque ferit sensus, corpuscula quaedam,
Subtiles tanquam exuvias hinc inde fluore
Continuo circumfusas dispergit in auras,

- 230 Atque haec cunctarum rerum simulacra vocantur,
Quae simul impigris pennis motuque volucris
Praedita vel minimos gaudent penetrare meatus,
Implicitisque atomis sensoria quaeque pererrant.
Neve hic, assiduis credas effluxibus ipsam
- 235 Corporei obiecti molem debere minorem
Agnosci demum, magnaue ex parte fluentem.
Namque hae pertenuis cum deripiuntur abunde
Bracteolae, subeunt aliae leviterque subintrant,
Unde novo accessu cita compensatio fiat.
- 240 Imo has concisas adeo exilesque putabis
Effigies rerum, ut quae defluxere per annos
Centenos, simul aggestae vix lumina tangant,
Nec possint vel araneoli contexere stamen.
Nec magis ipsarum motum inficere volucrem,
- 245 Namque leves solis radios fluxumque perennem
Lucis et aetherei praevertunt sidera mundi,
Usque adeo rapidis alis simulacra feruntur!
Ipsa quidem e rebus quae sunt derepta venustis,
Leniter afficiant oculos sensumque titillant,
- 250 Quippe suo laevore placent, globulisque rotunde
Contextis pupillam aditu solantur amico,
Irrepuntque poris quibus intertexta patescit.
Mox animae ipsius substantia convenienti
Idolo exultans, calidi penetralia cordis
- 255 Laetitia suavi distendit, et ipsa refundens
Iucundae simulacra rei per mollia spargit
Viscera, maternaue agitat glomerata sub alvo:
Queis dum formatrix concepto in semine fervens
Afficitur natura, nova mox concita norma

- 260 Pulchrum texit opus, pulchraeque ad imaginis instar.
At si de turpi erumpent idola figura,
Asperitate fera fodient oculosque animumque,
Et quasi spicululis infesto stamine iunctis,
Invadent tristes sensus mentemque lacescent.
- 265 Unde atrox odium mox surget et anxius horror,
Quo contracta gement praecordia, foedaque trudent
In latebras uteri foedae simulacra figurae.
Tunc ideo tenerae proles qui membra Prometheus
Finget, ad obscoenam speciem sua diriget orsa,
- 270 Infamique typo turpis signabitur infans.
Nec stupeas inclusum utero, matre ocyus ipsa,
Mutari facilem varia ad signacula foetum.
Nimirum ut mollis, qui pendet ab arbore, fructus
Grandinibus diris et saevi flatibus Euri
- 275 Obsistit levius, gravioraque damna capessit,
Quam qui lignoso durescit robore caudex:
Sic uteri appendix foetus liquentia membra
Sortitur, minimis etiam magis obvia noxis.
Ergo per integrum gestandi tempus imago
- 280 Mente vicens animae formantis dirigit almam
Saepe operam, lepidaeque evadit regula formae.
Viscera prima quidem et totius stamina molis
Corporeae natura insternit tempore primo.
Dein reliquos artus affuso sanguine fingit,
- 285 Carneaque adiunctis infercit membra lacertis,
Extenditque cutem frontemque exornat et ora.
Unde nihil volvas animo, nil lumine fixo
Inspectes, quod forte notis deturpet iniquis
Pulchrum opus, et recto naturam e tramite flectat.

- 290 Nec satis est animum lepidis mulcere figuris,
Corporis immodicos motus, crebrasque choreas
Vitet foeta uxor, praesertim tempore primo
Conceptus, nec non ubi maturescere foetum
Postremi ostendunt menses, partumque minantur.
- 295 Quippe ligaminibus teneris per tempus utrumque
Conniventi utero foetus suspensus adhaeret,
Unde abigat crudum, torto vel corpore turpem
Saeva parens, rapidis si vibret saltibus artus,
Concutiatque levi membra exilientia planta.
- 300 Utque seni Coe violento exercita saltu
Psaltria concretae geniturae exordia prima
Prodidit, et coeptae corrumpit stamina prolis:
Sic etiam octavo quae Bacchanalia saltat
Mense nurus, grandis dirumpit vincula foetus
- 305 Praepropere, et fuso exundantis sanguinis amne,
Difficili partu, poenas pro crimine pendit.
Ergo quis insanis celebrantes orgia ludis
Praegnantem ferat? et strepera invitante palaestra
Alternis implicitas per mutua brachia nexu?
- 310 Quum tamen hic solitis vos interdico choreis,
O gravidae! haud me ideo nimiam laudare quietem
Credatis, nec vos teneat contrarius error.
In cunctis servare modum ratio optima suadet.
Nec foetam lento iuvenit indulgere veterino,
- 315 Ducere vel residem malesana per otia vitam.
Desidia humorum densam cumulante saburram
Nativus calor obruitur, ne se enthea virtus
Formatrix recto foetus lineamine possit
Exerere, et pulchras membrorum effingere formas

- 320 Sed gravidas modicus recreat labor, atque latentis
Dum sensim reserat spiracula coeca caloris,
Expurgat crassa oppressas fuligine partes:
Unde infans uteri tenebroso carcere clausus
Transpiret melius, vegeto et se robore firmet,
- 325 Quo novus immensum civis prorumpat in orbem.
Quae tamen hic exercitia, aut quod nostra laboris
Ars genus edoceat praegnantem? an vecta patienti
Curriculo aut placidis laeta ad viridaria bigis
Leni corda levet motu, atque exerceat artus?
- 330 Praecipue umbrosis ulmorum ubi semita frondet
Ordinibus, virides qua lambit Sequana ripas,
Parisiumque solum vitreis interfluit undis?
O quanta exultans percellunt gaudia pectus,
Dum sese innumeris volitantes axibus addunt
- 335 In spatia, et crebris remeant loca consita gyris
Intonsi iuvenes pulchraque aetate puellae!
Hic curru aurato rapidisque invectus ephebus
Gaudet equis, flavo per eburnea colla capillo
Conspicuus, chlamydem clavis auroque micantem
- 340 Ventilat et varias radianti vertice plumas,
Eximius rutilo quas pileus explicat orbe.
Parte alia, fronte albenti lepidisque comarum
Cincinnis, tremulis oculis, strictisque mamillis
Praeterit innupta virgo spectanda iuventa,
- 345 Hinc atque inde patens. Hanc pronus amator adorat,
Illa salutantem blandis resalutat ocellis,
Et gratum nutu grato solatur amantem.
Haec sane iucunda hilarent spectacula nostram
Praegnantem, dulcique agitent praecordia sensu.

- 350 Ast ubi finitis excursibus appetit omnis
Rheda domum, fervetque rotis creberrimus axis,
Tunc rapido in patulam celer irruit impete portam
Auriga, hic laxis alium premit acer habenis,
Alter et effuso certat praeverttere cursu.
- 355 Hinc fragor, hinc velucrum radiis persaepe rotarum
Effractis aperit resupino crure puella
Quas sinus abscondit casto velamine partes,
Quodque eheu vidisse piget! deiecta cruento
Nonnunquam casu mollis virguncula laesam
- 360 Ingemit aut frontem, aut oculos malasque rubentes.
Haec ideo vitet cursus certamina praegnans,
Et tardo cedens gressu portam ultima claudat.
Namque et collisae quamvis innoxia rhedae
Sors faveat, tamen et gravidam metus ipse cadendi
- 365 Conturbans diro forsan vexabit abortu.
Quippe coit gelida pressus formidine sanguis
Confertim, cordisque cavos uterique recessus
Obruit affluxu subito, iugulatque calorem.
Unde ego maluerim, crebro resonantia curru
- 370 Vitari spatia, ut cultos secedat in hortos,
Et pedibus spatiata suis per amoena vireta
Hauriat optandas Zephyris mulcentibus auras,
Quae facere eximia cupiet se prole parentem.
Quum vero hiberni penetralia frigora soles
- 375 Inducent, tristi glacie canisque pruinis,
Arboribusque comas vellent et gramina campis,
Quo tandem te, foeta, geres? An clausa tepenti
Sub thalamo Boream falles brumamque vigentem,
Nec te usquam gelidi premet inclementia coeli?

380 Atria operta quidem ventisque impervia multum
Tecta probem, quibus immites traducere menses,
Et validum possis felix educere foetum,
Sed quoniam modico nonnunquam Aquilone serena
Ridet hyems, nitidasque brevis sol exhibet horas,
385 Has laeta impendas civiliter in visendis
Matronis nuribusque, tibi quas proxima iungunt
Compita confinique placens vicinia tecto.
Hic dulces miscere iocos, hic seria ludis
Diluere et tumidi liceat fastidia ventris.

390 Quodque piaē dudum tibi praecepisse fidelis
Debueram, inprimis summum venerare Parentem,
Qui te foecundo vivum de semine foetum
Concepisse dedit partusque ad tempora servat.
Huius adi sacra templa frequens, semperque colendas
395 Muneribus cumula sanctis et honoribus aras,
Ut demum fausto proles tua numine fusa
Transigat innocuum laudandis moribus aevum,
Et mentem patrio coelestem reddat Olympo.

Atque has a primo conceptus momine leges
400 Observes, donec valido conamine foetus
Erumpens utero materna repagula pulset.
Imo et maturi quum iamiam tempora partus
Instabunt, lucisque puer maioris egenus
Gestiet aethereas tandem se prodere in auras,
405 Tunc quoque provideas, ne proruat impete pravo,
Difficilique ortu corpus distorqueat infans.
Cerea, si nescis, hoc tempore membra miselli
In quamcunque (nefas!) formam ducuntur inepte,
Et saepe illepidam sortitur Agrippa figuram.

- 410 Atque ideo extentis pedibus si prodeat, aut si
Hanc illamve manum muliebria ad ostia tendat,
Vel clune obverso natales tentet acerbos,
Mox fida obstetrix habilis molimine dextrae
Corrigat errantem motum, in meliusque reducat,
415 Dum capite educto primum reliquoque sequente
Corpore se facili promat conamine natus.
Unicus hic etenim cunctis nascentibus aptus
Est modus, ut primo in coelum se vertice prodant.
Nec satis est, egressu agili emersisse venustum
420 Infantem, ni legitimi nova pignora lecti,
Appositivae tener cunis foveatur alumnus.
Praecipue caveas, ne duro fascia gyro
Mollia membra premat, neve ipso a limine vitae
Inducat tortam nutrix improvida formam.
425 Nonne incomposito quae saepe volumine cingunt
Vincula stricta latus pueri costasque tenellas,
Gibbosum faciunt deformi tubere dorsum,
Elatasque humeris alas surgentibus addunt?
Quin etiam multi vexant puerilia morbi
430 Corpora, quae lenem properes adhibere medelam,
Si cupis innatum prolis servare decorem.
Inprimis quae materni exanthemata gignit
Sanguinis illuvies, papulasque inhonesta minantes
Ulceras, sollerti Paeon medicabitur arte.
435 Ridentes ne forte oculos nasumque genasque
Laevoremque cutis corrumpat foeda cicatrix.
Heu! quot virgineos immani strage lepores
Perdidit haec immunda lues! quot lilia fronti
Chloridis eripuit, tenerosque occidit amores!

- 440 Ipsa Deae quondam similis Galataea, priusquam
Sordida sensisset tetrae contagia labis,
Nunc tanti morbi feritate cavata genarum
Marmora, et acre malum luget stillantis ocelli.
Ipse quoque, innumerae quem deperiere puellae,
445 Deliciaeue sui sexus, formosus Amyntas,
Postquam dira luis foedarunt stigmata vultum,
A cuncta passim iam fastiditur amante.
Quum tamen haec ad Paeonios pia cura nepotes
Spectet, et exilis superet molimina vatis,
450 Haud ego sustineam tanto succurrere morbo.
Praeterea nostrae quis coepta audacia Musae
Ferre queat, si quae docto modulamine, magne
SAMMARTHANE, tua legimus cantata Camoena,
Haec eadem illepido vanus clangore recantem?
455 Vos potius tenerae aetatis pernoscere pestes
Quos iuvat, et pulchro labem hanc avertere ab ore,
Vos SAMMARTHANI divina poemata crebra
Pertractate manu, doctasque evolvite chartas.
Hic totas Heliconis aquas, hic flumina Pindi
460 Tota hausit, nullam non novit Apollinis artem.
Interea nostrae succedant otia pennae,
Et quae Pegaseo in coelum subvecta volatu
Abiectam despexit humum, nunc praepete lapsu
Subsidens placida demum requiescat in umbra.
465 Fors erit, ut quondam redeuntem pectora Phoebum
Admittant, pulchraeque canam consortia mentis
Atque incorruptos formoso in corpore mores.
Ecquis enim crassa errorum caligine coecum,
Aut foedum vitiis animum, speciosa cientem

- 470 Membra ferat? vel coelesti de culmine fusam
 Misceat obscoenae telluris sordibus auram?
 Sed tantae rationis opus, conamina tanta
 Ferrea vix nostri mereat vesania secli,
 Quippe hodie virtutis amor studiumque pudoris
 475 Exulat, apparetque ullus vix cultor honesti,
 Ex quo ad perpetui furialia munera Martis
 Nostra peregrinos adscivit Gallia mores.
 Vos adeo (indigetes Divi) quos Celticus orbis
 Tangit et Hectoreae desciscens gloria gentis,
 480 Vos tristes mutate vices, regnique fatiscens
 Sustentate decus, dulcemque inducite pacem:
 Ut tandem innocuas recolamus Palladis artes,
 Inque suum redeat pretium Parnassia laurus.

LIBER QUARTUS.

QUAE tamen ignavam pertentat barbara mentem
Segnities? nostrasne diu obmutescere Musas,
Aut patiar lento Phoebum torpere verno?

Hactenus egregios vultus artusque venustos

5 Diximus. Hic superest operis pars optima nostri.

Hic hominis coeleste decus, mentisque canenda

Nobilitas, pulchroque micans in corpore virtus.

Tu Dea, quam summo de vertice Iuppiter almus

Fudit, et illaesum iussit servare pudorem,

10 Ingenuasque artes colere, et probitatis honestos

Exercere modos, sanctosque inducere mores,

Casta Minerva, fave! Non hic Cytherea profanas

Miscebit flammis olidaeque incendia taedae,

Sidereum spirant praecordia pura furorem.

15 Ex quo e diluta finxit tellure Prometheus

Os sublime hominis, coelestemque indidit ignem,

Quo mens aethereis splenderet congener astris,

Saepius insane Superos tetigere querelae.

Divina licet effigie aeternoque decore

20 Conspicuus sua stultus homo primordia damnat,

- Incusatque Deos, dirisque innoxia verbis
Fata onerat, quod materna eiiciatur ab alvo
Nudus ad humanae miseranda incommoda sortis.
Quid me (ait) avulsam Phoebeo e sidere flammam
25 Accepisse iuvat, calidoque in corde vigorem
Aethereum et divae lumen spectabile mentis,
Si cunctarum orior rerum indigus? inscius? infans?
In duram proiectus humum velamine nullo
Et miserum querulis signans vagitibus ortum?
30 Ipsa etiam obscoenum prona spectantia fronte
Bruta solum tamen ingenito sibi robore gaudent,
Adnatisque armis laedentia quaeque repellunt.
Quadrupedes servant densae per corpora setae,
Cornuaque, et duram quae roborat ungula calcem.
35 Tutantur pisces squammae, aëriasque volucres
Remigium alarum et mordacis acumina rostri.
Nec non omnigenas facili passim ubere nutrit
Terra feras, cum me interea ceu dira noverca
Perpetuo cogat victum sudore mereri.
40 Imo hic, quo reliquis videor praecellere, splendor
Sidereae mentis crassa caligine primum
Obruitur, multosque diu coecutit in annos,
Donec me tandem rerum experientia segnis
Instituatur vel morosi doctrina magistri.
45 Tunc quoque quot subeunt teneram fastidia mentem,
Dum veri abstrusum decus aut discrimen honesti
Quaerit, et ingenuas extundere nititur artes,
Dum veneris rapidos satagit compescere motus,
Immanisque feros irae fraenare furores?
50 Usque adeo humanam damnant fata impia prolem?

Scilicet hae stolido erumpunt de pectore voces,
Has vesanus homo effutit, quum numen iniquum
Mentitur, iustisque intentat crimina Divis.

Quis tamen ista ferat pravae dicteria linguae?

55 An tu delicias orbis terraeque decorem
Inficiari audes hominem, qui robore mentis
Aeternae et validae rationis viribus omnis
Naturae tenet imperium, mundumque gubernat?
Laevia membra quidem et nullo munimine tecta

60 Nascuntur tenero infanti, sed provida mater,
Quae caro totis opibus succurrat alumno,
Non deficit, donec firma compagine corpus
Crescat, et innatum prodat mens inclyta lumen.
At simul eximio ratio fulgore coruscat,

65 Subtilique acie rerum discrimina cernit,
Cuncta sibi parere iubet, sectatur honesta,
Turpia declinat: pallatia, moenia, leges
Condit, et ipsa suum quem conflavere tyrannum
Magna elementa colunt, sublimiaque ora verentur.

70 Saepe (fatebor enim) premitur mens pondere densi
Corporis arceturque polo, sed se tamen ima
Tollet humo, si quando volet, cognataque tangens
Sidera se patrio generosam reddet Olympo.
Ardua non refero, proprio dum lumine sese

75 Lustrabit coelestis homo, terrestria spernet,
Vanaque despecti ridebit frivola mundi.
Hic tamen arte opus est, etiam praecepta invabunt
Arcendum a vitiis animum, mentisque vigorem
Exerere, innocuae properabit regula vitae.

80 Non equidem inficior, pulchro quin sanguine cretos

Sideribusque bonis morum comitetur honestas,
Et patrum in natos abeat cum semine virtus,
Pulchra tamen plerumque labant: et qui male
prolem

Educat, hanc perdit, primordiaque optima vertit.

85 Unde hic insanos possum incusare parentes,
Quos tam coeca tenet natorum incuria, alendos
Ut passim ignotis tradant nutricibus, unde
Innumera e tetro manent dispendia lacte.

Namque ut corporeas sileam quas lactea noxas

90 Pocula prima ferunt, ipsam quoque laedere mentem
Lac solet et pravos animi producere mores.

Quis neget impurum meretricis ab ubere succum
Exsugere, unde irae, foedaeque libidinis ignes
Corda urant, castumque vetent habitare pudorem?

95 Tu quoque, fraterno maduit cui sanguine dextra,
Romule, cui raptas placuit temerare Sabinas,
Et Latias vastare domos et vivere rapto,
Nonne fero de lacte lupae mammisque cruentis
Atroces hausisti iras animumque rapacem?

100 Ergo ubi delecta est moris lactisque pudici
Nutrix, ingenuis quae sit sapientia natis
Indenda, attenti e nobis ediscite patres.
Ipsa etiam invita male concreti indole nati,
Legitimis crescet studiis exercita virtus.

105 Sic quondam assiduo sophia indefessa labore
Socratis infausto genio atque in prava ruenti
Obstitit, et pulchro perfudit lumine mentem,
Unde per Argolicas sapiens celeberrimus urbes
Promeruit sacris nomen memorabile Delphis.

- 110 Non tamen hic omnes morum conscribere leges,
Est animus, sed summa sequens fastigia rerum
Quae pueris, quae puberibus sint apta regendis
Praecepta, et teneras quae flectant optima mentes
Consilia, apposito quo sum potis ordine pandam.
- 115 Principio infantum dum muta superfluit aetas
Humore immodico, nec adhuc parva ora resolvit,
Tunc tantum satagas, ut mollia corpora dulci
Augescant victu, motuque exercita blande
Firmentur, sumantque habiles per membra figuras.
- 120 Quippe sub hac aetate latet sopita recentis
Vis animi, nec dum ingenito se lumine promit.
Sicubi coeruleis Titan emergit ab undis,
Humentemque torum liquidae fugit Amphitrites,
Vix minimos spargit radios lucemque pusillam,
- 125 Donec in aethereas surrexerit acrior oras.
Sed postquam blaesae distinguere verba loquelae
Incipiet puer humanasque emittere voces,
Mox curis animate piis pater adveni, et alti
Iura Dei propera crescenti infundere nato:
- 130 Ut quae prima puer balbutiet ore venusto
Verbula, divinas laudes coelique benignas
Virtutes resonent fusumque per omnia numen.
Si quando horrisonos comitantia fulgura bombos
Aethera discindent, subitoque insueta fragore
- 135 Pectora subvertent puero, incutientque tremorem:
Huic superum ultrices iras animumque Tonantis
Insinua, quod magno hominum Divumque parenti
Contemnat seguis meritum persolvere honorem.
Sic Iovis iniectus sapiens timor aequa tenellae

- 140 Corda dabit proli sanctaeque exordia legis.
Forsitan et sola tandem ratione magistra
Nosse Deum posset felici sidere natus,
Sed nullis patrum monitis haec sera veniret
Notio, nec nisi provector illucesceret aevo.
- 145 Hinc coecam miseror sortem lugendaque fata
Occiduae gentis, quae nostris invia dudum
Puppibus, adversis figit vestigia plantis.
Haec licet innumeros seclorum viderit orbes
Mirandasque vices rerum mundique tenorem,
- 150 Vix tamen insertos sentit per singula Divos.
Usque adeo doctore opus est, ut numina noscas!
Nec satis est, puero Iovis inspirasse potentis
Imperium, cultusque sacros sanctumque timorem,
Ipsam etiam sic instituas, ut pectora nullis
- 155 Assuescant odiis: cunctos sic diligat, ut quae
Displiceant sibi non aliis infligere tentet.
Quid referam grato venerandos corde parentes?
Aut consanguineos aut longaevae ora senectae?
Aut Themidis magnos proceres, rerumque magistros?
- 160 Haec sunt quae puero vel ab ipso limine vitae
Praecipies, divinae haec sunt compendia legis.
Ast ubi paullatim crescens adoleverit aetas,
Iamque capessendis monstraverit artibus aptum
Ingenium, mentemqueabilem verique capacem,
- 165 Protinus ingenuis studiis se tradat adulti
Vis animi, facilisque adeat prima atria Musae.
Nonne magis dociles aevi sibi vendicat annos
Mnemosyne, Aonidum genitrix, mollemque cerebri
Temperiem et vegetos nativo robore sensus?

- 170 Ergo quae memori debent sub mente reponi
Ocyus, ut variis accommoda nomina rebus
Ex Graeco Latioque penu deprompta, vel ipsa
Pulchri quidquid habet vivendum lingua Quiritum,
Gallicaque eximiis hodie ditissima libris,
175 Quaeque superba graves extollit Iberia voces,
Gnaviter assiduaque opera perdiscat ephebus.
Ipse quoque interea veraces volvere curet
Historicos, quibus aeternis signata tabellis
Heroum acta micant, longos memoranda per annos.
180 Quis vesana ferat falsaque strepentia fama
Facta virum, qui nusquam ullo vixere sub aevo,
Quique leves vano pascunt phantasmate mentes?
Has commentitias et ponderis omnis inanes
Historias bonus assuescat contemnere tiro,
185 Nec nisi veridicis amet impallescere chartis.
Nec tamen altisonos pigeat versare poetas,
Entheus est ollis furor et sapientia miris
Docta modis, lepidoque placens modulamine virtus.
Sed pubescenti postquam nova roborata nato
190 Accedent primoque animus turbabitur aestu,
Tunc satage, ut ratio studiis gravioribus ipsam
Se firmet, properetque feros componere motus.
Fervida corda quidem et calida turgentia bile
Vix sapient, vix in crudam prudentia mentem
195 Intrabit, sed non ideo hanc obvolveth iniquo
Turbine tempestas aut tristibus obruet undis,
Si modo sideream fundet sophia optima lucem.
Macte igitur generoso animo virtutis amator
Strenue, ne coecum rapiat te devius error.

200 Utque illibatum menti conferre decorem
Sis potis, et Superis dignam traducere vitam:
Esse aliquos Manes aeternaque iura supremi
Crede Dei, quibus astra bonos, horrenda scelestos
Antra manent, rectaque fluunt mortalia lege.

205 Haec est vera hominis sapientia, nobile mentis
Hoc studium: novisse Deum, sese quoque nosse,
Seque immortalem cognato reddere Olympo.

Sed quia virtutum regitur chorus omnis ab ipsa
Luce intellectus, qua circumfusa voluntas

210 Pergit ad innocuos facili conamine mores,
Hoc ideo inprimis cures, ut plurima mentem
Notitia illustret, confusaque nubila cedant.

Novi equidem, angustum miseris mortalibus aevum
Concedi, unde animum iucunda scientia veri

215 Vix subeat, densasque abigat de mente tenebras:
Sive quod innatum rationis lumen opaca
Nube tegant tetri fumantia corporis exta,
Sive quod omnis inops lucis mens inscia crebro
Indigeat sensu, rerum ut simulacra capessat.

220 Quidquid id est, te perpetuo indulgere labori
Fata iubent, si pulchra animi ornamenta requiris,
Tu tamen omnimodas rerum pernoscere causas
Ne speres: nimis immenso se porrigit orbe
Mundus inexhausto specierum plenus acervo.

225 Sufficiet spectare, rato quo cuncta reguntur
Ordine, et aeternas quas servant sidera leges.
Aspice, quam pulchra compage cohaereat ingens
Machina sidereae molis, quam fronte perenni
Luminis in vastum Titan spargatur Olympum,

- 230 Foecundetque leves radiis vitalibus auras:
Sive indefessa lustret vertigine terram
Ignivomis invectus equis, sive ipsa rotetur,
Et circum immotum solem vaga terra pererret.
Cuncta movet Deus omnipotens, nec talia coecus
- 235 Tam stabili dudum volvat molimine casus.
Parce tuis, Epicure, atomis sine numine textam
Congeriem astruere et vanae ludibria sortis.
Ipsa licet solidis praestent corpuscula rebus
Materiem, tamen eximia Iovis arte coacta
- 240 Diversas mundo species tribuisse necesse est.
O quam conspicuo mens exornata decore
Fulgeret, si rerum ortus et foedera nosset!
Quotque modis elementa suas miscentia formas,
Omne genus lapidum, duri genus omne metalli,
- 245 Graminaque et segetes, frondosisque edita sylvis
Robora, squammiferos pisces, volucresque canoras,
Foecundique armenta soli, pecudesque ferasque,
Caeteraque immensi componant corpora mundi!
Sed nosse humanae praestat miracula molis,
- 250 Divinumque animal, cuius veneranda potentem
Ora Deum referunt, mortaliaque omnia lato
Imperio et valida rationis lege coërcent.
Nonne per expansum quidquid diffunditur orbem
Sola hominis natura capit? Nonne alta rotundi
- 255 Arx capitis, tibi supremam Iovis exhibet arcem?
Nimirum ut rutili sedet alto in culmine mundi
Omnipotens, pulchra Divum stipante corona
Aligerumque choro, queis summa capessere iusea
Aeternique datum est nutus deferre Tonantis,

- 260 Sic caput humanum nitidi mens aetheris aura
Incolit: huic adstant sensus, huic plurima gaudet
Spirituum servire cohors artusque movere,
Et totum aethereo perfundere lumine corpus.
Quis neget e medio radiantem pectore solem,
265 Cor alnum vitae sidus, quo membra foveantur
Omnia coelestique vigent recreata calore?
Nonne ut candenti nonnunquam exaestuat igne,
Subiectasque urit terras accensus Apollo:
Sic etiam, ignita si quando ebulliet ira
270 Cor hominis calidove furens ardebit amore,
Continuo effuso corpus torrebitur aestu?
Quid loquar, ut pelago mixtam telluris opacae
Colluviam referat foecunda humoribus alvus,
Unde vapor flatusque frequens prorumpat in omne
275 Pectoris et capitis spatium, pluviaeque solutae
In morem toti madeant sudoribus artus?
Ceu nubes coelo obtensae velamine crebro
Phoebeos adimunt radios et lumina conduunt,
Sic saepe obscuros fundente abdomine nimbos
280 Ingenito splendori animi nox incubat atra,
Donec discussa redeat caligine lumen,
Humanoque iubar nitidum reddatur Olympo.
At vero omne feret punctum, si se quoque norit
Mens hominis, nil quippe ipsa pretiosius usquam est.
285 Haec est vera Dei effigies, ignobilis expers
Materiae, fati victrix et nescia mortis.
Haec effusa licet per totos corporis artus
Crassam agitet molem, tamen impermixta cohaeret,
Et rerum abstractas species generumque latentes

290 Naturas in se reflexo lumine cernit.

Sic quamquam assiduo moveat moderamine mundum

Omnipotens, totumque almis concursibus orbem

Sustineat, rerumque vices et tempora mutet,

Se tamen aeternum proprioque decore coruscum

295 Suscipit, immensoque nitens fulgore triumphat.

Ergo immortalem quum se mens aemula Divum

Noverit, an celsum non affectaret Olympum?

An foedis terrae illecebris correpta caducas

Sectaretur opes, vani vel inania sensus

300 Gaudia, vel stolidos mundi fallacis honores?

Annon virtutes potius conatibus aequis

Indefessa colat, vitiorumque agmina frangat?

Nam si aeterna manent sceleratas Tartara mentes,

Et contra aethereis succedunt candida campis

305 Pectora, quis dubitet iustos acquirere mores?

Quem non delectet solers prudentia, honestum

Vestigare habilis, rectumque insistere callem?

Quis non despiciat venerisque gulaeque pudendas

Delicias? quis non invicto robore diros

310 Contemnat fortunae ictus fatique procellas?

Paupertas, saevusque dolor, plebisque cachinnus

Ortum virtuti iucundaque pabula praebent,

Quoque magis premitur sapiens, magis inde resurgit.

Sed quia non satis est, propria virtute decorum

315 Fulgere, et Superum vitam sedesque mereri:

Te quoque proficuum patriae, te civibus aptum

Redde tuis, animumque ad publica commoda confer.

Nonne animal civile audis, cui mutua cura

Officiiue pii communis convenit usus?

- 320 Quum tamen haud homines studia omnes omnia tangant,
Nec grave sit, placito iuvenem indulgere labori,
Consule nativum genium, et seu pacis amoenas
Seu minus optandas Martis delegeris artes,
(Nam plerumque armis fas est sua iura tueri)
- 325 His te agilem accingas, primo dum flore iuventae
Membra vigent, firmumque micat sub pectore robur.
Sed caveas ne, dum Mavortia signa sequeris,
In pravos mores flexu labaris iniquo,
Bellicaque ingenuam corrumpant crimina mentem.
- 330 In bello praeceps vitium stat, vixque furentem
Temperat a noxis animum furialis Enyo.
Atque ideo insanam ne inducat Thracius ardor
Barbariem, qua miles iners vecorsque ferocem
Pallada nusquam ulla Musae dulcedine lenit:
- 335 Tu placidis studiis immania dilue corda,
Et tener immiti Marti iungatur Apollo.
Ut demum validae laudanda peritia menti
Accedat, pulchrisque animum virtutibus ornes,
Te iuvenem peregre varias invisere terras
- 340 Diversosque hominum genios, diversaque regna
Observare velim, ut memori haec sub mente reponas,
Ante genus quam tu instituas vitaeque tenorem.
Nam quum quaeque suos habeat provincia mores,
Quaeque suum gens ingenium, te cuncta sagacem
- 345 Explorare iuvat, ritus habitusque locorum,
Quod cunctis vitium populis, quaeque insita virtus. —
Sic ubi transmissis invisēs Alpibus almam
Italiam, gemino pelagi munimine tutam,
Hic rerum quondam dominam latoque potentem

- 350 Imperio, nunc fractam imbelli robore Romam
Invenies, sola se relligione tuentem.
Hic Latius miles torpens, et Martis aviti
Immemor, ignava compostus pace quiescit.
Quae tamen eximium praefert veneranda cadaver,
355 Quaeque tot heroas rutilis URBS addidit astris,
Haud omni quassa prorsus virtute fatiscit.
Romuleum quandoque solum, quo semine Divo
Turget adhuc, seclis praeclara exempla futuris
Parturit, ingentes animas, queis deditus orbis
360 Cedat, et immensi volvatur machina mundi.
Sic qui hodie nostris praelucet Iulius oris,
Ausoniae rutilans iubar et Romana propago,
Scipiadae quos ambo olim Fabiique invictos
Monstravere animos, uno de pectore promit.
365 Non illum frangit rabies pugnacis Iberi,
Iraque foeta odiis. Non illaetabilis Orci
Spiritus aut saevos in mutua vulnera Gallos
Tisiphone exagitans, non atris tetra colubris
Invidia impavidum potuit convellere, diro
370 Quin sua dente secans in cassum viscera rodit.
Quodque magis mirere, suos quum vindice dextra
Conterere osores queat, his ignoscere lenis
Iulius, Aeneadaeque alto cum nomine Iuli
Iungere mitem animum mansuetaque pectora gaudet.
375 Caetera sed variis degit quae subdita sceptris
Itala gens, audax robur priscumque vigorem
Exuit, huic superest vafrae solertia mentis,
Ingenium blandiri habile et sapientia miris
Mixta modis, suavisque potens facundia linguae.

- 380 Interea ad cunctas aptum sese Italus artes
Ostendit, sapit in multis, votoque tenaci
Quae cupit insequitur patiens, nec inania captat.
Non hunc spes longae absterrent, longique laboris
Taedia, non dirae quatit inclementia sortis.
- 385 Providus et frugi rerum dispendia vitat,
Fortunamque regit, felix industria nomen
Italicum passim celebrat, gratumque Camoenis
Ingenium et Phoebum non dedignantia corda. —
Exinde occiduum si perges visere Iberum,
- 390 Acre hominum genus occurret, fortissima bello
Pectora, quae totam cupiunt sua sub iuga mitti
Europam, insana necdum ambitione quiescunt.
Quin etiam immensum dum subdere cogitat orbem
Hesperia imperio flagrans, quot adire labores
- 395 Gaudet, ut ingentes animos ingentibus ausis
Impleat, et regnis nondum exsaturata triumphet.
Non hanc oceani rabies, non altera mundi
Sidera et ignoto reboantes aequore venti,
Non sitis, immanisque fames desistere magnis
- 400 Incoeptis, votisque modos imponere cogunt:
Tantus amor sceptri, tantae dominatio curae!
Interea immodici regni dum coeca cupido
Hispanos agitat, placitis parere severae
Militiae faciles submissa mente capessunt
- 405 Iussa ducum, tetricasque minas nutusque verentur.
Hoc igitur robur constans, haec Martia gentis
Temperies, haud ruris amans invertere glebas
Aut serere aut laetas ulmis adiungere vites
Conspicitur, sed tota viris omni arte domandis

- 410 Incumbens ensem gestit praeferre ligoni.
Nec tantum bello insignes spectabis Iberos,
Consiliis sed praecipuos, alteque silentes
Quae cupiunt tacitoque prementes pectore vota.
Imo et saepe sacrum dum relligionis honorem
- 415 Praetendunt coeptis adduntque ad crimina Divos,
Plebeiam illudunt turbam, vulgique profani
Obtusas sancta replent caligine mentes.
Praeterea inflatis Hispana superbia buccis
Obtundit patulas tumidis sermonibus aures,
- 420 Exteraque aspernans naso suspendit adunco
Unde tumorem oris vani ampullataque verba
Quis ferat, insano dare pondus idonea fumo? —
Si deinde e calidis remeans regionibus altos
Pyrenaei apices peragras, Gallosque revisis,
- 425 Hi pro more leves subeunt animoque feroces,
Omnis et officii immemores, bene vel male facta
Vix animo recolunt irave ultrice rependunt.
Huic tamen innatae levitati Martia virtus
Iungitur et nullis audacia fracta periclis.
- 430 O quoties subito tremuit perculsa timore
Roma potens, quum per Latios se funderet agros
Indomitus rapidoque erumpens impete Gallus!
Quid Celtis eversam Asiam Libyamque recantem,
Totque triumphatas Eoa ad littora gentes?
- 435 Omnia iam celebrata, sed acri Marte furentes
Vix possunt Galli rebus durare secundis.
Saepius et pulchris infelix exitus orsis
Succedit, perditque omnes mens laeva triumphos:
Sive quod intrepidae violenta ferocia gentis

- 440 Haud perstare diu valeat, seu quod nimis hostem
Contemnens domitum molli lasciviat aestu,
Sive quod instabiles animi sese ad nova semper
Promoveant, partasque sinant arescere laurus.
Interea reges ceu numina sacra verentur
- 445 Addicti imperiis Franci, nec ferre recusant
Quidquid subiectos iubeat Diis aequa potestas.
Unde hic regnatur vere, nec ubique locorum
Regia maiestas solio magis emicat alto.
Hic placitum pro iure datur, pro lege voluntas
- 450 Sola tonat, puerique interdum debile nomen
Invictis succedit avis, populosque coërcet.
Quid loquar, ut blandis Galla excipiantur in aula
Hospitiis, quos lugendos sors improba vexat?
Gallia in externos totis expanditur ulnis.
- 455 Imo alienigenas, aptum queis rebus agendis
Contigit ingenium et rerum prudentia solers,
Consilii in partes summas arcanaque regni
Adsciscit, meritosque excelso donat honore.
Sic qui nunc placido flectit moderamine Gallos,
- 460 Romanus Latio princeps spectabilis ostro,
Quam dulci exceptus gremio! sed quanta rependit
Munera, dum firmis Gallum cervicibus orbem
Sustentat novus Alcides, clavaque tremendus
Victrici Hispani Geryonis ora retundit!
- 465 Nec tantum urbana se consuetudine Gallus
Commendat, vultuque hilari et dulcedine morum,
Seria sed lepidis grato moderamine miscens,
Artibus ingenuis Musas sophiamque Camoenis
Iungit, et abstrusum nihil intactumque relinquit.

- 470 Attica facundis quidquid sapientia chartis
Protulit, Aoniae quidquid cecinere sorores,
Quidquid et Ausonii Tiberina ad flumina vates
Romuleis dixere modis citharaque tubaque,
Omnia pernoscis Galli aequatisque canendo:
475 Quippe etiam eximiae vestro modulamine Musae
Aemula Cecropii resonant Latiiue leporis
Carmina, et arguto mulcent praecordia cantu. —
Inde Caletani si traicis aequora ponti,
Anglos immanes regumque a caede cruentos
480 Repperies, plebem effraenem, sanctisque rebellem
Legibus et varia cum religione furentem.
Unusquisque sibi vates, sibi quisque sacerdos
Hic audit, proprium genium sequiturque proterve,
Proque animi libito Superis imponit honorem.
485 Saepius hinc irae et lacrymae, dum somnia iactat
Quisque sua, et stricto defendit credita ferro.
Nec tantum veteres ritus cultusque Deorum
Contemerare novis gaudent erroribus Angli,
Hos etiam in reliquis insana protervia ducit:
490 Et si qua antiquas convellat opinio mentes,
Hanc subito arripiunt et toto pectore firmant.
Nec tamen omni laude carent: hos nautica virtus
Ornat et immensi divina peritia ponti.
Non Anglum Tiphys superet, non fortis Iason,
495 Non quemcunque tulit velis audacibus Argo. —
Quid referam angusto divisos aequore Belgas,
Non Celtis multum absimiles, nisi regia sceptrata
Odissent, cara pro libertate feroces. —
Te quoque non pigeat Germanam invisere gentem:

- 500 Huic alti decus imperii Romanaque cessit
Gloria, et intrepidis aquilis fulgentia signa.
Huic colitur sincera fides, huic callida mentis
Vafrities agilisque animi versutia fallax
Displicet, et varios quaerens prudentia gyros:
505 Sive quod argenti densoque sub aëre natis
Germanis haud ingenium contingat acutum,
Sive quod ingluvie crebra nimioque Lyaeo
Turgidula obtundant temulentam viscera mentem.
Quippe his egregium est, pateras haurire capaces
510 Implerique mero, non his inhonesta videtur
Ebrietas, imo unanimi si pectore gaudent
Foedera percutere et sociales iungere dextras,
Lenaëo indulgent, per mutua pocula sanctae
Pignora amicitiae tradunt, pluresque bibendo
515 Siccantem calices sequitur fiducia maior.
Talia Sileni celebrabant orgia quondam,
Inflati ut semper fumanti abdomen Iaccho,
Atque dapes inter dulces laeto ore canebant.
Nec tamen immodicos implens Germania ventres
520 Omnem animum extinxit: quaedam pars incluta gentis
Ingenioque potens mirandas extudit artes.
Quis nescit, diri resonantia fulmina Martis
Germana fabricata manu? graphicasque typorum
Inventas Rhēni famosa ad flumina formas,
525 Doctorum queis scripta virū pretiosaque Musis
Carmina venturos durant servata per annos?
Nec sileam, ut studiis Bellonae asperrima corda
Teutonicae gentis grata vix pace quiescant.
Otia quippe suas cernant si involvere terras,

- 530 Finitimi in partem belli concedere malunt,
Quam placida torpere manu lentoque veterno.
Hinc apud externos passim stipendia quaerunt,
Nec pudet, ut pugnent, armatas vendere dextras. —
Te demum Danos vellem et novisse Polonos,
- 535 Indomitosque Getas, nec enim sarraca Bootae
Pigra vetant, gelida Musas habitare sub Arcto.
Sed forsan tot adire plagas, tot dissita regna
Lustrare, et varios populorum expendere mores
Vix poteris nimiumque viae perferre laborem.
- 540 Nimirum validos artus cum sorte benigna
Hunc habuisse opus est, qui tot pervadere tractus
Sustineat, terrisque diu iactetur et alto.
Quin etiam quum iam matura accesserit aetas,
Ferventemque animus peregre sedaverit aestum,
- 545 Sistere tunc gressum, civili munere fungi
Convenit, et stabili tandem se tradere vitae.
Ergo tibi vario quidquid didicisse labore
Contigerit, perpende lubens, vitiisque fugatis,
Quas apud externas gentes spectaveris, usu
- 550 Illustres tu virtutes amplectere solers,
Conspicuumque ex his animi compone decorem.
Sic ubi mellis opus laetis in saltibus Hyblae
Aëriac meditantur apes, per florida passim
Rura volant, violas, tymbram, casiamque, thymumque
- 555 Exsugunt, fusosque bono de sidere rores,
Ut placidas dulci distendant nectare cellas.
Interea reliquos vitae dum transigis annos,
Nec decor ingenitus mentisque adscita venustas
Dispereat, tu clarorum monumenta virorum

- 560 Alternis horis relege, ut, quae multa vagantem
Haud subiere animum, iucunda per otia discas.
Praecipue historicis quae sunt insignia chartis
Magnorum seu facta ducum, seu dicta sophorum,
Seu positus tibi non visos coelique solique,
565 Caeteraque ingenuis quae lucem mentibus addunt.
Denique colloquiis hominum te semper honestis
Misceri me auctore iuvat, nam se quoque virtus
Nonnunquam contage bona per amica propagat
Pectora, et optandi veneranda scientia veri.
570 Quis tamen hic sileat magnatum improvida passim
Corda patrum, qui infensa suis consortia natis
Haud animadvertunt, sed libertatis habenis
Effusis, quoscumque sinunt discrimine nullo
Et pravos plerumque sibi sociare sodales.
575 Nam simul ut se patritius depromet ephebus,
Inque hominum coetus dabit, excutietque magistros,
Ne speres ipsum verae virtutis alumnos
Culturum: scurrae, ganeones, alea, scorta
Hunc rapient, teneroque animo per lubrica ducto
580 Incautum tristi vitiorum gurgite mergent.
Nec tantum exuitur generoso pectus honesto:
Ipsam etiam pulchri mentem penetralia veri
Indagare vetant, coecamque ad devia flectunt.
Ad mensas, ubi se facilem misceret amica
585 Pocula per laetasque dapes minus aspera virtus,
Indocti accumbunt parasiti, sordida turba
Assentatorum: sapida hic obsonia laudat,
Hic stupet ad lautas epulas, hic turpe voracis
Gutturis exemplum pleno se proluit auro

- 590 Spumantis paterae, Bacchumque ad sidera tollit.
Alter ventre minor, nec strenuus helluo, mollem
Commendat Venerem blandosque Cupidinis ignes:
Ingenuam domini florente aetate iuventam
Ad scelus incendit: „Culta (inquit) molle puella
595 O rex subrisit tibi. An hanc fastidit amantem
Cor iuvenis, nec iucundo indulgebit amori?
Tu tibi, quod satis est, sapis: aerumnosa Solonum
Consilia et tetricos felix contemne Catones.“
Hi sunt convivae, hic de rebus inanibus omnis
600 Sermo, de recto nihil est quod scire laborent.
Talibus instanti dictis et plura paranti
Dicere, quae patulas circum vox adsonat aures?
Quae facies fulgore novo radiantia spargit
Lumina, et ambrosiis perfundit odoribus auras?
605 Calliopen video, specie nec fallor inani.
Ut comi gravitate nitens, blandoque pudore
Nobilis! ut miro incessu Dea vera patescit!
Quid me, Diva, tuo adventu dignaris? an istud
Quod cecini carmen te Pindi e vertice duxit,
610 Ut mea conspicua praecingas tempora lauro?
Perge, ait, et pulchrae quae sunt addenda Camoenae
Accipe, teque novo repleti numine gaude.
Non satis est, homines vivendi legibus aequis
Instituisse mares, animumque ornasse virilem,
615 Foemina cui grato naturae munere maior
Ore decor, lepidaeque data est praestantia formae,
Ipsa etiam propriae mentis rescire venusta
Ornamenta cupit, propriosque agnoscere mores.
Et quia formosa specie sexuque benigno

620 Gaudemus Divae Aonides, et congrua nobis
Munia virginibusque aptas pernovimus artes,
Has non dedigner facili tibi pandere versu.

Inprimis non tam crasso muliebria corda
Ficta luto, aut laevam sortita est foemina mentem,
625 Quin pulchris etiam studiis sit idonea: coecum
Quis ferat errorem, quo non licet esse peritis
Virginibus, verique altas inquirere causas?
Nempe his innatae lumen rationis ademptum
Cur fuerit? Cur humanae vis insita menti

630 In pulchro sexu sic extenuata fatiscat?
Dii tantum vetuere nefas, nec solus Apollo
Artibus ingenuis habilis, Tritonia Pallas
Has quoque, et Aoniae norunt pia turba sorores.
Quae tamen (o Gallae gentis vecordia!) princeps
635 Nos colit hic mulier? tecum, o Vallesia proles,
Foeminei omne decus sexus, tecum occidit omnis
Ingenii muliebris honos, nec discere quidquam,
Quod decoret mentem, Gallarum ignavia curat.
Ergo ad Hyperboreum tandem migrabimus axem

640 Concretasque gelu terras. Hic magna Getarum
Regina exosas hac tempestate Camoenas
Excipit: haec nostras lauros miscere paternis
Gaudet, et innocuas Marti succedere Musas.
O fati abstrusas leges! o mira Deorum

645 Consilia! eximias quae quondam everterat artes
Barbara gens, doctumque furens turbaverat orbem,
Nunc versis rerum vicibus mitescit amoeno
Ingenio, et tantae studiis sapit heroinae.
Vos modo Gallarum nuruum densissima turba,

- 650 Si minus ad claras animos advertitis artes,
Este bonae saltem et castum servate pudorem.
Vos dum accurato texetis pollice lanas,
Aut facilem ducetis acum, fusosve colusve
Mobilibus digitis vilique agitabitis usu,
655 Aemula corda piis saltem retinete Sabinis.
Quis ferat obscoenos mores meretriciaque ora
Laidis aut foeda turpem prurigine Floram?
Quis molles laudet risus, oculosque trementes,
Aut voces nimium blandas aut verba pudenda,
660 Caetera queis pulchri sexus violatur honestas?
Ipsa quidem aethereo Psyche spectanda decore,
Talibus haud usa illecebris corrumpit amorem,
Moribus at pulchris animi castoque lepore
Non illaudatos accendit amabilis ignes.
665 Dixit et in tenues actutum evanuit auras,
Meque levi confusum habitu tristemque reliquit.
O Dea, si placido te compellare liceret
Alloquio, alternisque mihi rationibus uti,
Quam te ego praestanti vellem sermone morari!
670 Tu mihi, quae pulchrum virtus heroica regem
Reddat, tu celsam regali in corpore mentem
Regnandique bonas artes, supremaque iura
Dissereres, altosque animos et regia corda:
Quae divo canerem iuveni, quem Gallia pulchrum
675 Regnatorem amat et solio veneratur avito.
Huic tua dum cultis divina effata referrem
Carminibus, quaque arte suis evaderet usque
Dilectus populis et amanda sorte beatus,
Forsitan ad nostros cantus adverteret aures,

680 Exciperetque lubens gratae modulamina Musae.

Quae tamen hic nostram stolidam imprudentia mentem
Abripit? An princeps streperis circumdatus armis
Audiat imbelles et amantes otia Musas?

Scilicet imperiis totam dum effraenis Iberus

685 Appetet Europam, et lato grassabitur orbe

Ambitione furens et iniquo fervidus aestu,

In bello labor omnis erit, solaque pharetra,

Non modulante lyra, regi arridebit Apollo.

Ergo o Calliope valeas! nec me sacer ultra

690 Ardor agat sanctumque vicens in pectore numen.

Tempus erit (diras nec serius impia nectent

Fata moras), quo tandem odiis saturata cruentis

Hesperia et saevo nequicquam exercita Marte

Consilia in melius referet pacemque rogabit,

695 Quam pius oranti Gallus non abnuet heros.

Tunc procul omnis erit belli furor. Occidet omnis

Effera vis animi regnique insana cupido.

Tunc quoque conspicuae foliis redimitus olivae

Musarum adveniente choro LODOICUS amice

700 Occurret, gaudensque altis inducet in aedes

Aonidasque Deas sacrarumque agmina vatum.

O quam sublimi resonabunt regia plausu

Atria! quam dulces modulos laeta audiet aula!

705 Ferales causas longique exordia belli,

Quo per bis denos furiis immanibus annos

Gallicus Hispano miscetur sanguine sanguis,

Et lati horrescunt diverso milite campi,

Innumeras classes, constratum puppibus aequor,

Praeliaque eversasque urbes, terraque marique

- 710 Et passim alternos utraque e parte triumphos
Maeonio elata execrabitur ore Camoena.
Mox tamen ut tantas strages meminisse pigebit,
Attonitaeque frement bellaci carmine mentes,
Continuo dulci succedet pectine blanda
- 715 Euterpe, et laetos pacis celebrabit honores,
Suadebitque choros et amoenae gaudia vitae.
Liber et alma Ceres plenis cumulata canistris
Dona ferent, pingues reliquis cum fructibus uvas,
Turgidaque infuso fervebunt dolia musto.
- 720 Tunc demum pulchram facili quam pangimus artem
Carmine gaudebunt pulchri exercere nepotes,
Blandaue legitimo crebrescent basia nexu.
Sic postquam aethereos iaculatus Iuppiter ignes,
Immanem Enceladum, Coeum, torvumque Typhoeum,
- 725 Et coniurates in Olympia culmina fratres,
Disiecit tostos Aetnaeisque obruit antris,
Protinus Aonias Superi excepere sorores,
Magnaue iucundo sonuit victoria cantu:
Laeta serenato plauserunt numina coelo,
- 730 Ambrosiae rediere dapes et nectaris haustus
Egregii, divae divis amplexibus ulnae
Miscentur, celsumque hilarat pax aurea mundum
-

VARIETAS LECTIONIS

EDITIONIS PRINCIPIS RARISSIMAE QUAE PRODIIT
LUGDUNI BATAVORUM 1655. 4.

LIBER PRIMUS.

VV. 5. et 6. non habet editio Leidensis.

V. 59. *Unde tot in claris rebus discrimina, quatenam.*

V. 81. *Unus erat cultus Superum, non caeca Cupido.*

Inter V. 109. et 110. interponit Leid. hunc:

Perfectamque queant speciem sine nube tueri.

VV. 283. 284.

O fortunatum quem casto ardebat amore

Divum mater Atym! tantae si basia sicca.

VV. 297 — 359. non habet L., sed in eorum loco:

Usque adeo simili gaudentes flore iuventae

Proderit ante omnes geniali incumbere curae.

Nec tamen impubes etc.

V. 367. *Et validam cupit ex utero deponere prolem.*

VV. 396 — 437. non habet L., sed in eorum loco:

*Tu tamen has omnes (nostrae o spes maxima
gentis)*

Despicias, nec te externi capiant hymenaei.

Scilicet haud paucas offert tua Gallica tellus

Regali dignas thalamo et quae sidere eodem

Prognatae, haud varia pignantia semina fundant

*Temperie, aut figant ignotis basia labris.
 Nec te coniugii teneat tam caeca libido
 Ut quam aut Italicus iactabit regulus aut quam
 Vel Padus ostendet, Tiberis vel turbidus amnis
 Immeritis adhibere toris digneris et alti
 Stemmatis oblitus vili amplectaris amore.
 Dum tamen ad magni felicia foedera lecti
 Prudenti praestans delectu etc.*

LIBER SECUNDUS.

VV. 1 — 36. ita leguntur in L.:

*Sed iam legitimo sociati numine sponsi
 Foecundos ardent coitus: iam vesper amantes
 Sollicitat Venerisque sacro micat aureus igne.
 Ipse pater saturo turgens abdomine Bacchus
 Saltat et effuso redolentia pocula vino
 Inversaeque iacent paterae, succedit amica
 Lampade ridentes agitans Hymenaeus amores
 Atque maritalem iactans Saturnia taedam.
 Ergo agite o passae genialia proelia matres
 Virgineam intactae zonam discingite sponsae etc.*

VV. 46. 47.

*Nimirum crudam si ad laeta cubilia portas
 Perdicem, incoctaque agitas genitalia coena.*

V. 54. Qui matutino coeperunt tempore foetus.

V. 144. Accipe quae pulchros fingunt bona sidera natos.

V. 169. O Superi, et celsi caeca ignoratio mundi.

V. 204. Hos Helenae pulchros fratres, concordia corda.

VV. 236. 237.

*Aemula fax Iovis innocui, qua purior usquam
 Nulla micat radiisque uteros melioribus implet.*

V. 293. Nunc mihi sidereae reclusa est munere Divae.

V. 328. Hunc versum excipiunt in L. tres sequentes :

Si mulier praegnans calcabit menstrua, abortus

Continget, si virgo eadem teret infoecunda

Evadet sterilesque infelix exiget annos.

Si canis hanc etc.

VV. 372 — 470. desunt in L.

V. 471.

Quid iuvat hic pronos marium, uxorumque supinos,

Commendare situs? quid veras pandere causas

Informis molae etc.

V. 476.

Obstrepat adductasque pudens admurmurat aures.

LIBER TERTIUS.

V. 5. *Atque redundant turgentes sanguine mammae.*

V. 9. *Sed quia iam nostrae coepit se prodere menti.*

V. 121. *Hanc rerum innumerae species, hanc mille figurae.*

VV. 290 — 389. desunt in L.

VV. 399. 400.

Atque hanc a primo conceptus momine legem

Observes, donec perfecto robore foetus.

V. 410. *Atque ideo exertis pedibus si prodeat, aut si.*

V. 440. *Ipsa Deae quondam similis Calirhoea priusquam.*

LIBER QUARTUS.

V. 12. *Diva Minerva fave. Non hic Cytherea profanas.*

V. 44. *Instituatur tetrici vel disciplina magistri.*

Inter V. 104. et 105. interponit L. hunc :

Laudandique habitus natalia turpia frangent.

V. 109. *Extitit et sacris nomen memorabile Delphis.*

V. 173. *Pulchri si quid habet viventum lingua Quiritum.*

V. 179. *Heroum acta micant saeculis exempla futuris.*

V. 318. *Non te animal civile putas, cui mutua cura.*

V. 328. *In pravos flexu mores labaris iniquo.*

V. 350. *Imperio, nunc imbellem et sine robore Romam.*

VV. 354 — 381. desunt in L., habet in eorum loco sequentes versus:

Caetera quae variis degit subiecta tyrannis

Itala gens, veteres animos priscumque vigorem

Exuit: huic superest vafrae sollertia mentis

Ingenium ad fraudes habile et prudentia miris

Mista modis, stolidus qua circumscribitur orbis.

Quid quod adulatrix formas se vertit in omnes

Natio, servitio repens, magnatibus astans,

Subdola, lucro inhians, si iusseris ibit in orcum

Italus esuriens, crimen nec respuet ullum.

Hunc tamen haud credas nulla virtute redemptum

A vitiis, sapit in multis votoque tenaci.

V. 384. *Taedia, non sortis dira inclementia frangit.*

V. 388. excipiunt in L. sequentes versus:

Quodque magis mirere, alto quae e culmine summi

Decidit imperii, reges tamen edocet artem

Regnandi, instituitque novos gens victa tyrannos.

Exinde occiduum etc.

V. 450. *Sola crepat, puerique interdum debile nomen.*

VV. 452 — 465. desunt in L. et in eorum loco habet sequentes versus:

Quid loquar, ut blande Galla excipiat in aula

Advena, Trinacriis etiam devectus ab oris.

Gallia in externos nimia bonitate redundat,

Imo alienigenis prava ratione regendam

Se tradit plerumque, suumque ingloria robur.

Subiicit hospitibus longinquo e littore fuis.

Nec tantum urbana etc.

VV. 570 — 600. desunt in L.

V. 640. *Concretasque gelu terras, hic magna Gothorum.*

VV. 682. ad 688. desunt in L., in eorum loco habet

L. sequentes:

Abripit? an princeps vana circumdatus aula

Audiat ingenuas et amantes pulchra Camoenas?

Scilicet indoctos animos ignavaque regum

Corda foveant prava fontes ratione ministri

Utque suum servant regnum, regna omnia per-
dunt.

VV. 691. et sq. omnes desunt in L. et loco eorum
claudunt poëma sequentes versus:

Fors erit ut nostri pulcherrima gloria saeculi

Celtarumque insigne decus, rex munere Divum,

Editus, et fati Lodoicus cura potentis

Discussis quondam nebulis diffundat ubique

Ingenitum iubar et proprio se lumine promat.

Sic saepe obscurae denso velamine nubis

Obsitus et tetra pressus caligine Titan

Nativo demum radiantis acumine lucis

Nubila perrumpit victor, seque asserit orbi

Splendidus et toto rutilans spatiatur Olympo.

NOTAE

IN LIBRUM PRIMUM.

---

1. Facile in mentem incurret unicuique legentium primus versiculus Georgicon: *Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram Vertere, Mecaenas* etc. Et eiusmodi imitationum nimis ad verbum factarum et ideo minus laudabilem plenum est Quilleti carmen.
48. Cyrus, Persarum rex, sexto ante Christum natum saeculo. Loquitur de hac re Plutarchus (apophthegm. reg. et imperator. s. v. Cyrus): *Πέρσαι τῶν γρουπῶν ἐρῶσι, καὶ καλλίστους ὑπολαμβάνουσι, διὰ τὸ Κῦρον, ἀγαπηθέντα μάλιστα τῶν βασιλέων, γεγονέναι γρουπὸν τὸ εἶδος*. Persae adunco naso praeditos amant, pulcherrimosque eos iudicant: quod tali forma fuit Cyrus, quo neminem regum ii maioris fecerunt (Ed. Wyttenbach, Oxon. 1795. 4. Tom. I. p. 481.).
97. Phoebe i. e. Diana, ut apud Ovid. Metam. I. 476., Virg. Georg. I. 431 al.
104. Vide Pandora fabulam apud Hyginum et Hesiodum.
118. Nupsisse Pandoram Epimetheo et Pyrrham

ex eo filiam habuisse, legitur apud Hesiodum, vatem Ascraeum.

159. 160. Zona frigida et torrida homines alit quam maxime deformes, prior scilicet polares populos ut Eskimotas et Groenlandiae Lapponiaeque incolas; posterior Aethiopes.
167. 168. Princeps Arabs est Abulfeda Damascenus, qui sub finem saeculi XIII. et ineunte saeculo XIV. vixit et opus historicum et geographicum reliquit, quorum posterius nuper arabice ediderunt Iouy et Reinaud, Paris, 1829. 4.
190. Turonia, *la Touraine*, provincia Gallica, in qua natus erat auctor, quare eam summis laudibus exornat. Est regio in utraque Ligeris ripa, urbi Turoniorum, quam hodie *Tours* dicunt, circumiacens.
192. Liger fluvius, hodie *la Loire*; Andes, regio Galliae, quae non longum a mari distabat (Caes. bell. Gall. III. 7.) et Turoniae vicina (ib. II. 35.), ita ut sub ea fere regionem ab hodiernis *Anjou* dictam et huic proximas maris oras intelligere possis.
- 235—239. Morbi, quos a coniugium ineuntibus abesse vult, sunt: podagra, epilepsia, mania, melancholia, phthisis et tabes. Et sunt certe omnes eiusmodi, ut a parentibus ad infantes transire non immerito credantur.
241. Antiqua opinio, iam a Praxagora et Democrito prolata, a recentioribus derelicta, cfr. Galeni definitiones medicae n. 439. ed. Kühn, tom. XIX. pag. 449.
283. Cfr. Ovid. Fast. IV, 223 sq. Metam. X, 103. Catull. Carm. 61.
319. Vox *curruca* dubiae indolis est et fere unice

occurrit apud Iuvenal., Sat. VI. v. 276., ubi alii aliter legunt; in nostro versiculo indicare videtur maritum uxoris infidae.

422—436. Hos versus auctor in gratiam Mazarinii apposuit, qui tunc temporis neptim suam, Olympiam Mancini, Ludovico regi in matrimonium offerre conabatur. In priori editione plane contraria sententia hoc loco lecta est.

NOTAE IN LIBRUM SECUNDUM.

23. Puer Oebalius s. Spartanus est Hyacinthus ille, quem Apollo deperibat et qui tandem disco enecatus est ab Apolline iacto et a terra in caput eius represso. Vide Ovid. Metam. X, 182 sq., Martial. Epigr. XIV, 173. Auson. Idyll. XII. de historiis v. 1.

61. Lactens ille cremor est chylus, seu succus lactei coloris, qui e cibis concoctis in ventriculo et intestinis superioribus conficitur et per singularem aliquem canalem (ductum thoracicum vocant) in venas transit, sanguini commiscetur et in hunc ipsum convertitur. Hoc in iecore fieri veteres crediderunt et hoc ipsum viscus pro haematopoëtico habebant.

66. Plexus centuplex venarum intertextarum dicitur hoc loco de propria testiculorum fabrica e vasis seminalibus et sanguiferis varie inter se contortuplicatis contexta.

135. Syphilidem s. morbum Gallicum sub fine saeculi quinti decimi ortum duxisse putabant nonnulli ex coniunctione Martis et Saturni in sidere Cancr. Cfr. Fracastorii carmen de morbo Gallico, Lips. 1830. 8. p. 26 et 67.

179. 180. Vector fugientis Helles est Aries (cfr. Ovid. Fast. IV, 715.), quem reliqua zodiaci signa consueto ordine excipiunt, ut Taurus cum Pleiādibus in hoc signo conspicuis v. 190 sq., Gemini v. 203., Cancer v. 215 sq., Leo v. 222 sq., Virgo v. 232 sq., Libra v. 241 sq., Scorpius v. 250 sq., Sagittarius s. Chiron v. 257 sq., Caper v. 264 sq., Aquarius v. 267 sq., Pisces v. 269 sq. Feliciora signa habentur Gemini, Virgo, Libra, Sagittarius, Aquarius.
321. Elephantiasin et omnino lepram oriri ex coitu cum muliere mensium fluxum habente, prolem scilicet inde enatam serioribus annis elephantiasi laborare aliisque leprosis affectionibus, antiqua opinio est.
- 326 sq. Cum sanguinem mulierum menstruum antiquitus iam pro purgatione uteri et excremento haberent, quotidie etiam observarent e subita mensium suppressione morbos oriri vehementes et periculosos, venenatam huic sanguini indolem adscripserunt, variasque de hac re narrarunt fabulas. Cfr. Plin. Histor. natur. l. VII. c. 15. l. XXVIII. c. 7.
- 335 sq. Cfr. Lucret. IV, 1264 sq., ubi eadem lex scribitur.
- 454sq. Secundum antiquam et iam in Hippocratis aphorismos (sect. V, 48.) receptam opinionem mares in dextra, foeminae in sinistra uteri parte concipiuntur et nutriuntur. Cum vero uterus humanus, non uti in animalibus bifariam divisus, sed simplex reperiatur et unica cavitate praeditus, apud recentiores non amplius huic rei fides habetur. An e dextri te-

sticuli semine mares tantum, e laevo feminae prodeant, non constat.

NOTAE IN LIBRUM TERTIUM.

- 1 — 5. Certa signa fetus concepti non quidem ad-
sunt, vulgo autem pro eiusmodi signis habentur: maior in ipso generationis actu percepta voluptas, os uteri clausum, menses retenti, mammae turgentes, appetitus ciborum vel imminutus vel adauctus vel perversus, nauseae etc. Aliqua ex his signis iam Hippocrates enarrat aphor. sect. V, 51. 61. al.
62. Fabulam vide apud Hyginum aliosque; a matre Philyra saepius Chiron dicitur Philyreus heros, ita Ovid. Fast. V, 391., Metam. II, 676.
166. Grandia cete, uti Virg. Aen. V, 822.: *Tum variae comitum facies immania cete*, numero plurali ad morem Graecorum: *ζήτη* pro *ζήτεια*.
179. Titianus, *Tiziano Vecelli*, pictor Venetus, Ioannis Bellinii discipulus, natus in regionis Foroiulianae oppido Cadore anno 1477, mortuus Venetiis 1576. Celebrata eiusdem tabula Venerem nudam in lecto recumbentem referens asservatur in pinacotheca regia Dresdensi.
223. Petrus Gassendi, philosophiae corpusculari deditus, Quilleti familiaris, natus in oppido Chantersier en Provence anno 1592, mortuus Parisiis 1655. Plurima illi debentur in doctrina physica et philosophica. Vide Eius Opp. omn. Lugd. 1658. fol. Florent. 1727. fol. Vol. I—VI.
- 226 sq. Exponitur secundum systema atomisti-

cum seu secundum Epicuream philosophandi rationem actio mentis in foetum formandum. Conferre licet Lucretii doctrinam de corporum simulacris IV, 33 sq.

300. Vide Hippocratis librum (spurium) de natura pueri, ed. Kühn, tom. I. p. 385. 386.

418. Vertice vel etiam occipitio.

432 sq. Sermonem esse de variolis, quae antequam insitio vaccinarum in usu erat, adeo multos infantes vel enecuerunt, vel oculis privarunt, vel foedis cicatricibus in cute dedecoraverunt, facile patet.

453. Scaevola Sammarthanus, *Gauchier de Sainte Marthe*, medicus Francogallicus sub Henrico III. Gallorum rege, scripsit versibus latinis hexametris poëma de puerorum educatione seu potius de medica infantum cura, quod Paedotrophiam inscripsit, et Paris. 1584. fol. min. primo typis edidit. Denuo carmen editum est Lond. 1708. 4. min., de qua editione in prolegomenis diximus. Versio extat Francogallica ab *Abel de St. Marthe*, nepote poëtae, confecta: *La manière de nourrir les enfans à la mamelle*. Paris, chez Claude Barbin, 1698. 8. min., cum textu latino in adversa pagina adposito.

479. Cum Francorum gens origines suas derivet a Troianis, Hectorea hoc loco dicitur. Cfr. Mone, *Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa*. Leipzig, 1822. 1823. 8. Tom. II. p. 118 sq.

NOTAE IN LIBRUM QUARTUM.

355. Urbs, scil. Roma ipsa.

361—374. Laudes Iulii Mazarinii, summi rerum Gallicarum sub Ludovico XIV. administri, Cardinalis Romanae Ecclesiae. Natus erat Iulius Mazarini ex oppido Piscina in ea Italiae provincia, quae nunc dicitur Abruzzo ulteriore anno 1602., mortuus est Parisiis anno 1661. Horum versuum loco extabat in priori huius carminis editione acris eiusdem Mazarinii censura.

365. Iberi s. Hispani tunc temporis, cum hoc carmen scriberetur, bellum habuerunt cum Francogallis, ex qua re etiam nennulla explicabis in descriptione Hispaniae eiusque incolarum v. 389 sq. Cfr. lib. II. v. 129 sq.

430. Non solum timuit sed vere sensiit Roma Gallorum vim, inde a Brenni antiquissimis temporibus (cf. Livii decad. V. c. 38.) usque ad recentissima.

455—464. Iterum de Mazarinio sermo est adulatione plenus.

478. Caletanus pontus hic vocatur, quod antiqui potius Fretum Gallicum dixerunt, nunc Pas de Calais.

479. Carolum Primum regem suum capite plecti passi sunt Angli mense Ianuario anni 1649 et in locum eius Oliverium Cromvell Protectorem agnoverunt, qui rerum regendarum iam potitus erat.

494. Tiphys, navis Argus gubernator, fr. Ovid. Art. am. I. 6.

497. Cum scilicet regis Hispaniae imperium sub fine saeculi sexti decimi abiicerent et rempu-

blicam liberam ex confoederatis provinciis constituerent.

522. Laudes Germanorum de inventis pulvere pyrio et arte typographica. Quod attinet ad vituperium militiae mercenariae et conductitiae, id multo minus in Germanorum, quam in Helvetiorum gentem cadit.

535. Sarraca Bootae i. e. plaustrum bubulci, currus Arcturi seu Arctophylacis, igitur Arcti seu Ursae maioris sidus (Arat. phaenom. v. 92. et Cic. vers. v. 96.: Arctophylax vulgo qui dicitur esse Bootes, Quod quasi temone adiunctam prae se quatit Arctum, Cic. Nat. deor. II, 42, 109.)

635. Margarita Valesia, *Marguérite de Valois*, Henrici IV. regis Galliae, uxor (nata 1552., mortua 1615.), quae sui temporis mores et historias lingua vernacula descripsit; vide eiusdem *Memoires*, Paris, 1628. 8. Liège, 1713. 8., alias. Multo antea iam alia Margarita e regia Gallorum stirpe nata, *Marguérite de France*, Francisci I., regis Galliae soror, lepidas conscripserat fabulas et narrationes: *l'heptameron des nouvelles*. Paris, 1559. 4., alias.

640. Facile intelligitur sermonem hic fieri de Christina, Gustavi Adolphi filia et Suecorum, usque dum regno se abdicaret, regina (nata 1626., mortua 1689.), quae vanam quandam eruditionis speciem prae se ferre gestiebat.

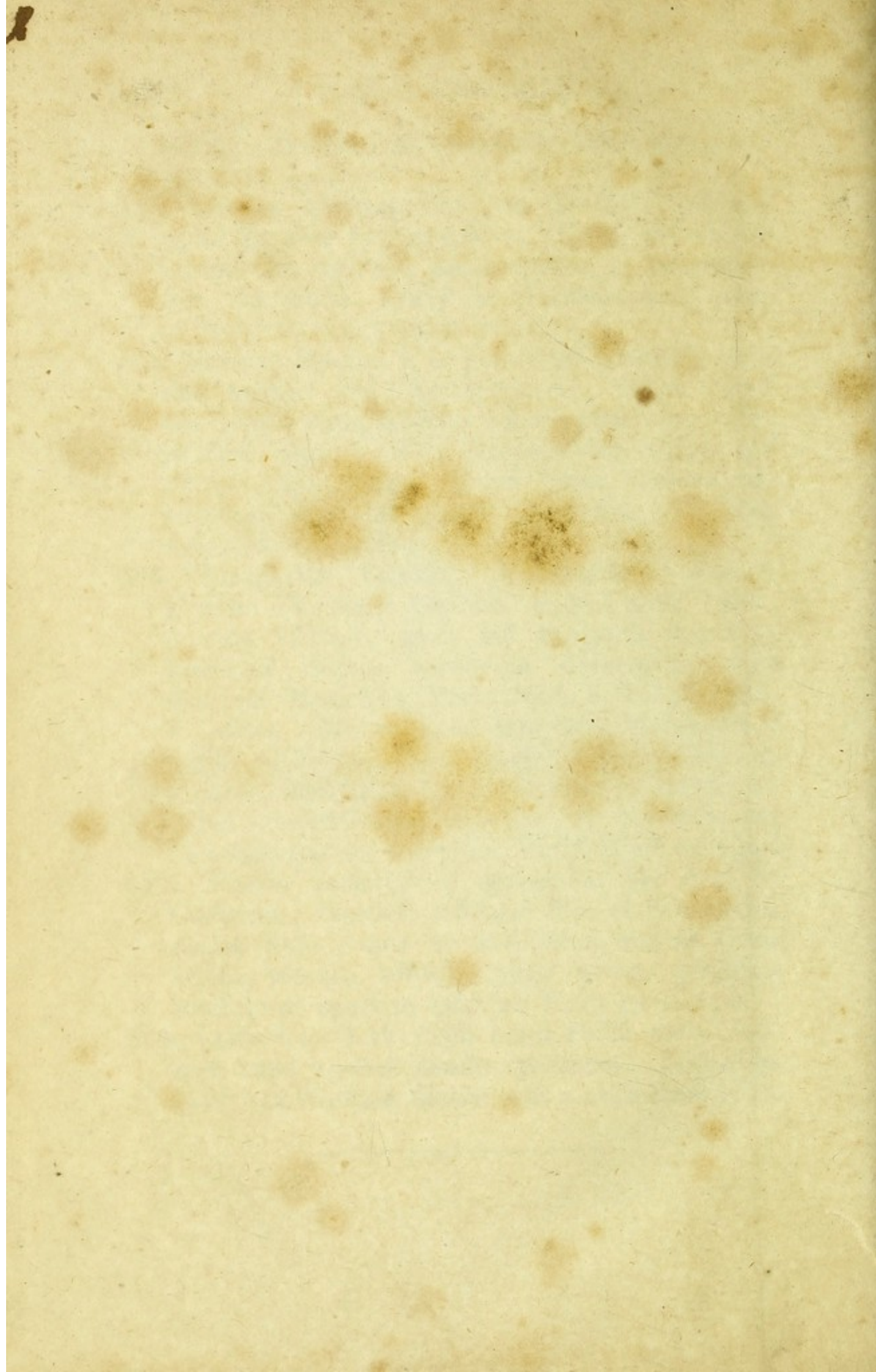
674. Ludovicus XIV., qui anno 1638. natus, annum tunc agebat duodevigesimum. Iam anno 1643 rex Galliae factus erat; obiit anno 1715.

[The handwriting is extremely faded and difficult to decipher. It appears to be a handwritten letter or document.]

